

GELİŞMEKTE OLAN BİR EKONOMİDE TARIMSAL VERGİLEME *

Çeviren :

Stephen R. LEWIS, Jr. **

Ass. M. Burhan ERDEM

Tarımsal vergileme üzerindeki literatür, gelişmekte olan ülkelerin vergiciliğinden ayrı bir dal olarak tartışılmaz; çünkü tarım sektörü, gerek işgücü ve gerekse milli gelirden hakim durumdadır. Meseleye, ister tarımsal sektörden yeter derecede kaynak transferi sağlayarak devlet harcamalarını karşılamak açısından, ister tarımın, sanayiden daha fazla sıkıştırılması gereğinin duyulması bakımından, veya isterse tarımdaki ilâve hasılanın bir kısmının vergi şeklinde alınmasının düşünülmesi olarak bakılsın; tarımın vergilenmesine ilişkin meseleler büyük önemi haizdir. Tarımın, ve-

(*) Bu makale, AGRICULTURAL DEVELOPMENT and ECONOMIC GROWTH (Herman Southworth and Bruce F. Johnston [eds.], Ithaca, 1967) adlı kitaptan alınmıştır.

(**) B.F. Johnston'un editör olarak, W.A. Lewis ve W.H. Nicholls'un yetkili kritikler olarak yaptıkları önerilere ilâveten, W.P. Falcou, H.G. Johnston, Savfraz Qureshi W. G. Rhoads ve G. C. Winston'un kapsamlı yorumlarından faydalanmış bulunuyorum. Bu inceleme, ben Pakistan Kalkınma İktisad'ı Enstitüsü'nde müsvetde halinde hazırlandığı ve nihai şekle Stanford Üniversitesi desteği ile konuldu. Mutad olan feragat, yukarıda adları zikredilenlerdendir. Emile Despres'e olan entellektüel borcumu, yeterince olmasa bile belirtmem gerekmektedir. Tabiatıyla kendisinin verimli fikirlerini, benim hatalı kullanımdan mesul değildir.

ya en azından tarımın bir kısmının hem ekonomik, hemde eşitlik bakımlarından ağır bir şekilde vergilendirildiğine dair örnekler vardır; bununla birlikte bu alandaki literatürün çoğunluğu, gelişmekte olan ülkelerde tarımın yeter derecede vergilendirilmediğini ileri sürmektedir. Bu sebepten, bu incelemede tarımsal sektöre tarımdışı sektörlerle göre öncelik verilmektedir.

Az gelirli ülkeler, diğer ekonomik özelliklerde olduğu gibi, yüksek gelirli ülkelere vergi geliri yapısı bakımından da farklıdır. Gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerdeki vergi yapılarının bazı göze çarpan gerçekleri, Martin ve Lewis (1956); Williamson (1961); S.R. Lewis (1963) ve Wai (1963) tarafından, esas olarak BM'in çok sayıda ülkeye ilişkin verilerine dayanılarak ortaya çıkarılmıştır. Gelir yapısının temel özellikleri : 1) fert başına gelir düşük seviyelerden üst gruplara çıktıkça, milli gelirdeki vergi geliri payı da yüzde 10 ile yüzde 15 veya yüzde 25'e kadar artmakta; 2) az gelirli ülkelerde, gelirin büyük kısmı vasıtasız vergiler yerine vasıtalı vergilerden gelmekte ve (yüzde 75 ile 90) vasıtasız vergilerin önemi fert başına gelir yükseldikçe artmakta (1); 3) az gelirli ülkeler arasında dış ticaretin payı, ithalât ve ihracatın milli gelir içindeki payına göre değişmekte; 4) hem ihracat hem de ithalât üzerindeki dış ticaret vergileri, az gelirli ülkelerin vergi gelirleri içinde oldukça büyük pay oluşturmaktadır (Yüzde 30 ile 60). Bu yüzde, fert başına gelir yükseldikçe düşmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde bu sektörlerin idaresi kolay olduğundan, vergilemekte kolay olmaktadır.

Geleneksel kamu maliyesinin tanımladığı vergi analizinin sahası içinde, gelişmekte olan ülkelerin vergiciliği demek olan tarımsal vergileme konusu belirmeyebilir. Ekonomiyi sektörlere ayırmak ve vergileri sektörlere göre incelemek fikri, vergileme üzerindeki literatürün çoğunluğu tarafından zımnen reddedilmektedir. Tarafsızlığı tercih ve aşırı yükten kaçınma; belirli kişiler, mamuller, hizmetler, veya sektörler üzerindeki vergiler gibi, kuvvetli ikâme etkileri olan vergilerden kaçınma anlamınadır. Genel vergiler,

(1) Tarihi bakımdan, paralı mübadelenin çok zayıf olduğu yerler, basit baş vergileri veya arazi vergileri gibi vasıtasız vergilere daha fazla dayanmaktadır. Paralı mübadele başladığında ilâve gelirin ilk kaynağı vasıtalı vergilerdir. 1950'lerde az gelirli ülkelerde vasıtalı vergiler en yüksek kısmı teşkil etmektedir.

piyasa dağıtım mekanizmasına daha az müdahale etme ihtimali olduğundan tercih edilir (2). Kaynakların piyasada dağılımına müdahale etmeme kararı, piyasadaki dağılımın sonuçlarının arzulanabilir olması varsayımına dayanmaktadır. Bu ise, gerçekte piyasada açıklanan talep ve serbestçe çalışan bir piyasa hakkındaki varsayımlara dayanmaktadır. Vergilemede tarafsızlık, genellik ve vasıtasızlık hakkındaki cari görüşe, gelişmekte olan ülkeler bakımından itiraz edilmektedir. Fakat bu itiraz daha ziyade idari sebeplerdendir.

İktisadi kalkınma analizine katkıda bulunanların, vergilemeyi, bilhassa tarımsal vergilemeyi ele alışları, tartışmanın esasını teşkil etmektedir. Binaenaleyh, önce, gelişmekte olan ülkelerde vergileme üzerindeki harp sonrası literatürün esas konuları tartışılmaktadır. Bu münasebetle, gelişmekte olan ülkelerin bazı özellikleri, vergi sorunlarına ilişkin başlıca teorilerin katkıları özetlenmektedir. İkinci olarak, tarımın diğer sektörleri ve kendi içindeki tarımsal yatırımı finanse etmesine katkısının kısa bir tartışması yapılmaktadır. Üçüncü kısım, gelişmekte olan ülkelerdeki başlıca gelir sağlayıcı araçları incelemektedir. Dördüncü kısımda, devletin en önemli vergi dışı araçları ve bunların tarımın vergilendirilmesi bakımından sonuçları araştırılmaktadır. Son olarak, bazı belli başlı basiretsizlik alanları zikredilmekte ve daha ileri bazı araştırmalar için verimli esaslar özetlenmektedir.

Belirli zamanlarda, belirli ülkelerde, belirli tedbirlere ait herhangi bir tartışmada, gelir dağılımında eşitlik mülâhazaları ele alınması gerektiği kadar kapsamlı incelenmiştir. Burada, vergi ve malî sistem, hem gelir sağlayıcı araç ve hem de dual ekonomik yapının ve gelişmekte olan ülkelerdeki halihazır çeşitli vergi politikalarının ihtiva ettiği belirli bozuklukları düzeltme vasıtaları olarak düşünülmüştür.

I. VERGİLEME ve KALKINMA ÜZERİNDEKİ YENİ LİTERATÜR

Gelişmekte olan ülkelerin vergiciliği üzerindeki literatürün çoğu, zımnî veya açık olarak, kontrollerden veya diğer dengesiz-

(2) Genel vergilerin bile ikâme etkileri olduğunu ve bunların iktisadi refah için spesifik vergilerden çok daha iyi olduğunu mutlaka belirtmenin de zor olduğunu gösteren ayrıntılı bir literatür, Musgrave, (1959, 140-54) ve Walker'da, (1955) vardır. Uygulamada yaklaşım genelliği tercih etmektedir.

liklerden nispeten ari bir ekonomik çerçevededir; yani, büyümenin öncelikle tasarruf varsayımının büyüklüğü ile tayin edildiği Harrod-Domar tarzında çalışırlar. Tarımsal sektör bazı idarî sorunlar gösterdiği için, bazan bu modele kısmen gerçekçilik eklenecek, bu sektör bir bakıma özel bir muameleye tabi tutulur.

A. Gelişmekte Olan Ülkeler Vergiciliği Üzerine Başlıca Görüşler

Gelişmekte olan ülkelerdeki vergicilik konusu üzerinde en sık iktibas edilen iki makale; Goode (1952) ve Heller'e (1954) aittir Her iki yazar da genel ve vasıtasız vergilerin, sanayileşmiş ülkelerde olduğu gibi tercih edilmesi kanaatındadırlar. Bununla beraber, okur-yazar oranının düşüklüğü, geniş bir aynı mübadele sektörünün mevcut oluşu (esas olarak tarımda), muhasebe geleneklerinin ve kayıt tutma alışkanlığının olmaması, suistimale müsait bir idarî yapı gibi, idarî yetersizlikler; iktisadi kıstaslar bakımından düşük, fakat hiç olmazsa idaresi mümkün vergilere dayanmayı gerekli kılmaktadır (3). Keza yazarlar, «vasıtasız ve genel» vergilerin uygulamada ne dolaysız ne de genel olabileceğini bilmekte; bu itibarla, genellikle bu tür vergilere atfedilen avantajlarında mevcut olmayabileceğini kabul etmektedirler.

Geniş ölçüde iktibas edilen Birleşmiş Milletler Dökümanının ikinci kısmı, daha önceki literatürde yaygın olan bir uyarıyı, konuya eklemektedir: «İyi bir vergi idaresinin nihai hedefi, gelir vergisi sistemini geliştirerek, ihracat vergisini (veya diğer spesifik mükellefiyet) gereksiz kılmaktır.» (UNTAA, 1954, 40).

Heller'le (1954) başlayan ikinci akım ise, vergilerin, tasarruflara bir ilâve olarak düşünülmesidir. Bütün iktisat yazarları ve po-

(3) Bu noktada orijinal otorite Goode'dir (1952). Goode, Heller (1954) tarafından oldukça iktibas edilmiş; Bird ve Oldman (1954) tarafından kısmen yeniden yayımlanmıştır. Ayrıca, iktisadi kalkınma literatüründe Goode, yaygın bir şekilde okunmakta ve atıfta bulunmaktadır. Keza Heller'in (1954) esas katkısı, UNTAA'nın (1954) birinci bölümü olarak ortaya çıktı; yine, Okun ve Richardson (1960), Meier, Bird ve Oldman'da yeniden yayınlandı. Heller, şu veya bu şekilde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Heller'in makalesi 1950'lerin başlarında gelişmekte olan ülkelere ilişkin maliye politikası ve vergicilik konusunda en yetkilisiydi.

Bu bölümde gözden geçirilen literatür esas olarak teorik olup, Hindistan Vergi Araştırma Komisyonu Raporu gibi, hükümet raporlarını dikkate almamaktadır.

litikacılarının amacı, gelişmekte olan ülkelerde tasarruf oranını arttırmak olduğuna göre, vergi politikasının hedefi de tasarruf oranını arttırmaya yardım olmalıdır. En kabaca yaklaşım ise, kamusal tasarrufu vergileme yolu ile arttırmaktır.

Kaldor yaygın olarak okunan bir seri inceleme ile (1955, 1956 ve 1960) bir dizi vergiler teklif etmiştir. Bu vergiler, bilhassa özel tüketim üzerine yüklenen ve özel tasarrufu teşvik eden vasıtasız vergilerdir. Böyle bir sistemin sınırlamaları bir ölçüde, Goode (1960 ve 1961) ve Chelliah (1960) tarafından tartışılmıştır. Chelliah (1960), hem sistemin idaresini hem de teşvikleri geliştirmeye ilişkin düzenlemeler teklif etmiştir. Chelliah ve Goode (1961), her ikisi de vasıtasız vergilerin, tüketim malları üzerindeki muhtemel önemi üzerinde daha fazla durmaktadırlar. Gerek tasarrufta vasıtasız vergi teşvikleri ve gerekse tüketimde vasıtasız vergi kösteklemelerinde temel fikir, nispeten daha pahalı olan şimdiki tüketimin ikâme etkisidir; daha düşük bir şimdiki tüketim, gelecekteki tüketim için daha yüksek bir tasarrufla sonuçlanabilir. Bu tez, Nurkse (1953) tarafından ileri sürülen bir noktayı ihmal etmektedir. Bu görüşe göre, şayet gelecekte tüketim üzerinde aynı vergiler yürürlükte kalacaksa, gelecekte tüketim yapmakla elde edilecek tek kazanç; geciktirilen vergilerle yapılacak yatırımların getireceği gelirdir. Bunun ise, elle tutulur bir etkisi olacağı pek açık değildir. Buna ilâveten, nispi fiyatlardaki değişimin gelir etkisi ve ikâme etkisinin önemli olup, olmayacağı apriori olarak hiçbir zaman açık değildir (4). Gelir etkisi yeterli derecede güçlüyse, tüketim üzerinde yüksek bir vergi, tasarrufu azaltabilir. Son olarak literatürün tamamı, Rolph'un (1954), bir teklifini ihmal etmektedir; bu görüş, vasıtalı vergiler, ileriye doğru yansıtılmadığı için, tüketim mallarının fiyatlarını bile arttıramaması ihtimalidir.

Gelişmekte olan ülkelerdeki vergicilik üzerindeki harp sonrası literatürün başlıca üçüncü konusu, tarımsal vergilemeyi özel bir sorun olarak ele almaktadır. Başlıca yayınlar iki kısma bölünebilir: Birincisi, daha ortodoks bir derecedeki, Harvard Hukuk Okulunun, Uluslararası Vergicilik Programı'nın (ITP at Harvard Law

(4) Bu noktanın genel bir tartışması için bak.: Musgrave, 1959, 136-59. Goode, 1961, tüketim veya tasarrufa yönelik vergilerin en iyi incelemesini vermektedir.

School) katkılarıdır. 1954 yılındaki, «Tarımsal Vergileme ve İktisadî Kalkınma Konferansı»nın tutanakları (Wald ve Froomkin 1954), daha ileri safhadaki araştırmalara bir yığın bilgi ve fikir sunmaktadır. Wald (1959), konferansın temel esaslarını bir parça genişletmekte ve özetlemekte; tutanaklardan daha fazla, bir el kitabı niteliğindedir. Levin (1960), gelişmekte olan ülkelerdeki harp sonrası mutad tarımsal vergileme sistemlerinin dışındakilerden bazılarını tartışarak, bunları ihraç ekonomilerinin tarihi modeli ile karşılaştırmaktadır. Ancak, literatürün tamamı analitik olmaktan çok, tasviridir. Tarımsal Vergilemeyle ilgili olarak, 1950'lerde önemli bir yan konu daha gelişmiştir: Bu konu, tarımsal mahsuller için satış birliklerinin politikası, farklı döviz kurları, ihraç vergileri ve benzer araçlarla birleşen istikrar politikasına ilişkindir. Bu alandaki iki ana kaynak. (Symposium, 1958) ve (Symposium II, 1959); bu tür tedbirlerin dalgalanmaları düzenleyici ve vergileme aracı olarak arzulanabilirliğine ilişkin bütün görüş farklarıyla ilgili incelemeleri ihtiva etmektedir.

Diğer vergi literatürünün gelişmesinin tamamında, arazi vergileri tartışmanın önemli bir odak noktası olmaya devam etmektedirler. Bu vergiler, Ricardo ve Henry George'dan beri eşitlik ve etkinlik sebeplerinden dolayı tercih edilmektedir. Arazi vergiciliğinin iki yönüne ağırlık verilmektedir: Evvelâ arazi vergilerinde fiili hasıla yerine, potansiyel hasılayı matrah olarak almanın, toprağın daha verimli olarak kullanılmasını teşvik edeceği hususudur. İkinci olarak, vergi oranlarının arazi büyüklüklerine göre artan oranlı olmasının, eşitlik getireceği ve toprak reformu çabalarını tamamlayıcı nitelikte olacağı hususudur. Lâtin Amerika'da, potansiyel-değer vergisi dikkati çekmiştir; çünkü, «latifundia» denilen büyük mülkiyetlerin, toprağın verimsiz kullanımına sebep olduğu düşünülmektedir. Kolombiya'ya giden bir Dünya Bankası misyonu, (IBRD, 1950) potansiyel hasılaya dayanan, tedricen artan bir vergi önermiştir. Bu örnek bir olay olarak oldukça dikkati çekmektedir. Hirschman, (1963) bu önerinin ve uygulama teşebbüslerinin ilginç ve yararlı bir geçmişini vermektedir. Goode (1952) ve Wald (1959), benzer önerileri, kısa fakat genel olarak ele almaktadırlar. Kaldor (1962) ve Little (1964), Afrika ve Hindistan'da önerilen uygulamaları bir bakıma daha ayrıntılı olarak incelemektedirler.

Gelişmekte olan ülkelere ait, nispeten basit bir biçimde olsa bile ayrıntılı amprik incelemelerin yokluğuna, Harvard'taki 1954

Konferansı işaret etmektedir (Wald ve Froomkin, 1954, bilhassa, 51-56). Hindistan için yapılan pekçok araştırma dışında, Konferans'tan bu yana geçen 10 yıl içinde pek az şey yapılmıştır. Neyse ki, yakın zamanlarda bu türden bir incelemenin büyük bir kısmı tamamlandı (Gandhi, 1966). Bu inceleme, Hindistan'daki vergi yansımaları tahminlerindeki gelişmeleri özetlemektedir. Ayrıca, Hint Ekonomisi içindeki çeşitli gruplara vergi sisteminin nispi yansımalarını tespit etmek için, vergilenebilir kapasitenin ilginç bir tanımını kullanmaktadır. Ancak, yine de ampirik incelemelerin yokluğu büyük bir sorun olmaktadır.

B. Vergi Sorunlarına İlişkin Olarak Gelişmekte Olan Ülkelerin Özellikleri

Tasarrufu tüketimden daha hafif vergileme gereği ve vergileri tahsil etmede idarî güçlükleri göz önünde tutma, vergide tarafsızlık ilkesinden sapmayı gerektirir. Gelişmekte olan ülkelerde haklı görülen sapmalar sadece bunlar değildir. Vergi politikasına ilişkin birkaç önemli konu kısaca zikredilmelidir.

Ekonomik büyüme esnasında ekonomik yapılarını değiştiren ülkelere, Colin Clark (1939), tarafından literatürde daha önce işaret edilmiştir. Son zamanlarda, ekonomik yapıdaki değişmelerin, daha ileri safhada ekonomik büyüme için gerekli şartlar olduğu ileri sürülmekte; özellikle tarımsal ve sınıai sektörler arasında ve dış ticaret sektörünün içindeki değişmelerin gerekliliğine işaret edilmektedir. Öyle ki, bu değişmeler meydana gelmezse, ülkenin ekonomik büyümesi tamamen gecikebilir. Bu noktada başlıca katkıda bulunanlar: W.A. Lewis (1954 ve 1958)); Kuznets (1959); Chenery (1960 ve 1961); Johnston ve Mellor (1961); Ranis ve Fei (1961); Johnston (1962); Fei ve Ranis (1964) ve Johnston ve Nielsen (1966).

Son zamanlarda ekonominin yapısal değişiminde; tarımsal verim artışının ve piyasaya sürülen tarımsal mahsul fazlasındaki artışın, özellikle gıda maddelerindeki artışın rolü üzerinde tutarlı bir şekilde durulmaktadır. Fakat sorun, halâ vergi analizi tarafından geniş ölçüde incelenmemektedir. Tarımsal fazla artışının önemi, tarım ve sanayi arasındaki ticaret hadlerine dikkati odaklaştırmayla anlaşılabilir. Pazarlanan tarımsal mahsulâtın azlığı yüzünden, ticaret hadleri, sanayi sektörünün aleyhine dönebilir;

bu durumda sınaî büyüme yavaşlayabilir. Şayet, tarımsal sektörün ticaret hadleri çok kötüleşirse, bu sefer de tarımsal büyüme kösteklenebilir. Bu meseleler, W. A. Lewis (1954 ve 1958); Ranis ve Fei (1961); Krueger (1962) ve Nicholls (1963) tarafından kapsamlı olarak incelenmiştir.

Piyasa tarafından tayin edilen üretim faktörlerinin ve nihai malların nispi fiyatlar serisinin, gelişmekte olan ülkelerde kaynak dağılımı açısından optimal olmadığı görüşünü ileri süren ilginç bir literatür ortaya çıkmıştır. Dual ekonomi üzerindeki literatür bu dengesizliği düzeltmede kullanılabilecek yöntemleri de keşfetmiş bulunuyor. Bu yöntemler doğrudan vergi politikası tartışmasına ilişkindir. Başlıca kaynaklar: W. A. Lewis (1954 ve 1958); Eckaus; (1955); Hagen (1958); Georgescu-Roegen (1960); Fishlow ve David (1961); Bhagwati ve Ramaswami (1963) ve S.R. Lewis, (1963 c).

Gelişmekte olan ülkelerde dengesizlik fiyatlarının bir başka kaynağı da, ithalâtta, yatırımlarda, fiyatlarda, toprak kullanımında ve çelik, çimento gibi, temel girdilerde lisansa tabi olma ve vasıtasız kontrollerdir. Vasıtalı ve vasıtasız kontrollerde temel kaynak, W. A. Lewis'tir (1948). Vasıtasız kontrollerin maliye politikası bakımından bazı etki ve sonuçları; Bhagwati (1962 a); Haq (1963); S.R. Lewis (1964); Pal (1964) ve Radhu (1965), tarafından tartışılmaktadır.

Tarımda arz elâstikyetleri, Harvard Konferansı (Wald ve Froomkin, 1954) esnasında ve iptidai ürünler için iki kez toplanan, *Kyklos* Sempozyumunda, (Symposium, 1958 ve Symposium II, 1959) salt spekülasyon konusu oldu. Son zamanlarda tarımsal mahsuller arasındaki nispi fiyatlara, çiftçilerin duyarlıklarının olumlu olduğuna dair önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu konuyla en ilgili literatür; R. Clark (1975); Falcon (1962 ve 1964); Krishna (1963); Ghulam Mohammad (1963) ve Hussain'den (1964), ibarettir.

Burada, gelişmekte olan ülkelerdeki vergilemeye ilişkin politikalar dizisi, teorik ve amprik araştırmalardaki yeni ilerlemelerin ışığı altında incelenmektedir. III. ve IV. kısımların ayrıntılı analizleri, esas olarak yukarıda zikredilen literatürdeki sonuçlardan çıkarılmıştır.

II. TARIMDA VE DİĞER SEKTÖRLERDE BÜYÜMEYİ FİNANSE ETMEK

Yatırım kaynaklarının, tarımsal ve tarımdışı sektörlerle tahsisi ve bu esas sektörlerden her birine hizmetlerin sağlanması; kamu harcamaları içinde marjinal dağılımın gerçekleştirilmesi, çoğu ülkede temel plânlama ihtilâfıdır. Tarımsal sektör, kalkınma sürecinde iki önemli rol oynamaktadır. Önce, ekonominin en geniş sektörü olarak tarımda, üretim ve fert başına gelir, sürekli iktisadî kalkınmanın vukubulması için artmalıdır. İkinci olarak, ekonominin diğer sektörlerinin genişlemesi için tarımsal üretimin ve verimliliğin artışı esas olduğuna göre, tarımsal sektörün büyümesi etkilli bir hedeftir (5). Ekonominin diğer sektörlerinin gelişmesi için tarımın önemi, Lewis'in iki sektörlü modelinde görülmektedir. (W.A. Lewis, 1954; 1955 ve 1958). Bu modelde, iç ticaret hadlerinin sanayi aleyhine dönmemesi için, gıdanın gerekliliğine işaret edilmektedir. Ticaret hadlerinin sanayinin aleyhinde olması halinde, ücretler yükselebilir ve gelir içinde kârların payı düşebilir; böylece, kapital birikimi ve hasılanın büyüme hızı azalır (6).

Tarımdışı sektörler, tarıma nispetle büyüyecektir; zira, tarım hakim sektör durumundadır. Bu itibarla, tarımdışı sektörler içinde yatırım kaynakları ilk plânda tarımsal sektörden gelmelidir. Başka bir deyişle, tarımsal sektör ekonominin geri kalan kısmına biraz net katkıda bulunmalıdır. Tarımın kesin olarak ne kadar katkıda bulunabileceği, özel durumlara bakılarak halledilebilir.

Tarımsal sektör, tarımdışı sektörler için yatırım kaynaklarını üç yöntemle sağlayabilir: 1) Tarımda özel kişiler, tarımdışı sektörlerle yatırımda bulunabilirler; 2) Devlet, tarımdışı sektörlerle altyapı temini için tarımsal sektörü vergilendirebilir, 3) İç ticaret hadleri sanayi için daha lehte kılınarak, ekonominin tasarruf gücü daha fazla olan sektöründe kâr sağlamak için, reel gelirin sevi-

(5) Tarımsal gelişme gereklidir; çünkü bu sayede diğer sektörlerle süratli büyüme için, gıda, döviz, emek sermaye ve malları için genişleyen bir piyasa sağlanacaktır. Rostow, (1960); Kuznets, (1959) ve Nicholls, (1960), İktisadî büyüme için diğer şeyler arasında, önşart olarak tarımsal gelişmenin gerekliliği üzerinde durmuşlardır.

(6) Tabiatıyla sanayi sektörü, büyümenin geri kalan kısmı ile ticaret yapıp, gerekli gıdayı sağlar; bu suretle tarımsal ilerleme olmadan da sanayi gelişebilir.

yesi artırılabilir. Devlet politikası, tarımdışı yatırım seviyesini genellikle ikinci ve üçüncü yöntemlerle etkiler. Keza, bu yöntemlerin karışımı da mümkündür: N.A. Khan'ın (1963) zikrettiği gibi, devlet ticaret hadlerini tarımın aleyhine çevirir (idari olarak oldukça kolaydır); tarımdışı sektörlerde de (devre sonu) yüksek gelirleri vergilendirir.

Tasarruf ve yatırımların kaynağını tarımdışı sektörde bulan teorinin ve modelin en azından bir çerçevesi vardır. Mellor'un daha önce işaret ettiği gibi, tarımsal kalkınmada sermaye birikimi süreci, yenileyici ve işletme sermayesi gereği hakkında, çok az şey bilinmektedir. Tarımsal yatırım sorunlarına burada sadece bir göz atılmaktadır. Vergi politikasının tarımdışı yatırım ve büyüme üzerine etkilerine daha fazla ağırlık verilmiştir. Meselenin bu şekilde ele alınışı, tarımsal yatırımın ve tarımsal büyümenin önemli olmaması demek değildir.

Tarımın sermaye ihtiyacı, sabit ve döner sermaye olarak ikiye ayrılır; sabit sermayeyi de, sosyal masraflar ve işletmenin makineleşmesi olarak ikiye ayırmak gerektiğinde, devletin rolünün iki katlı olduğu görülür: Evvelâ, makineleşme ve sulama için, elektrik enerjisi ve su; çiftlikdışı girdilerin ve çiftlik hasılasının pazarlanması ve dağıtımına yardım etmek üzere ulaşım ve haberleşme; yeni ve ıslah edilmiş ürünler, çeşitler, tohumlar ve teknikler üzerinde araştırma; yeni ve ıslah edilmiş üretim tekniklerinin benimsenmesini sağlamak için kurs hizmetleri ve eğitim gibi altyapıları genellikle devlet temin etmelidir. İkinci olarak, yeni üretim tekniklerinin benimsenmesi için devlet, tarımda yeni yöntemlerin finanse edilmesini kolaylaştırmak üzere yeterli kaynak bırakmalı, veya çiftliklere kısa ve uzun vadeli kredi kaynakları sağlamalıdır. Schultz son kitabında (1964), geliştirilmiş yöntemlerin benimsenmesinin, genellikle geleneksel tarımda rastlanmayan harcamalara yol açtığı üzerinde durmaktadır. Cari ihtiyaçlar ve finans sorunları, halâ birçok yerlerde araştırılma halindedir. Esasında, araştırmalar da her olayın kendi şartları içinde yapılmalıdır. Malî politika ile tarım tartışmasına ilişkin noktalar: 1) Devlet harcamaları, tarımsal kalkınma için çeşitli temel hizmetleri ihtiva etmektedir; 2) Devletin vergi politikası (ve vergiye ilişkin tedbirler), tarımı gelişmesinde kendi kaynaklarından yoksun bırakabilir; keza, tarımda yeni yatırımları kârsız kılan fiyat teşvikleri koyabilir.

Sonuncu durumda, ya mahsul fiyatları çok düşüktür, yahutta çiftlikdışı üretim çok aleyhtedir. Bir başka alternatif, hükümet tarımsal girdilerin veya sermaye teçhizatının makul fiyat ve miktarlarda üretimini, yahut ithalâtını önler.

Kalkınma, fert başına gelirden uzun dönemli artış olarak tanımlanır; gerçekleşmesi için toplam üretimde ve tarımdaki fert başına verimlilikte sürekli artış olması gerekir. Ancak, tarımdışı sektörlerin gelişmesi için, toplam tarımsal üretim önemli değişken değildir; esas değişken piyasaya sürülen tarımsal fazlalıktır. Şayet bu tarımsal fazla, tarımsal üretimde artış olmadan artırılırsa, ticaret hadleri, sanayi sektörünün lehinde olur; bu suretle tarımsal üretim çoğalmasa bile, sınıai büyüme gerçekleşebilir. Diğer iktisatçılar arasında, Ohkawa (1961) ve Krueger (1962) şekli modeller içinde; W.A. Lewis (1954 ve 1958) de esas modelinde, gıda arzındaki yetersizliğin, sınıai büyüme üzerinde yarattığı ters etkilere işaret etmişlerdir. Bununla beraber tarımdışı büyümede, tarımsal verimlilik darboğazını aşmak için, tarımsal fazlanın kısa dönemdeki rolü yeter derecede bilinmemektedir (7).

Pazarlanan tarımsal fazlalar için en yeni inceleme Nicholls'undur (1963). Üretim ile pazarlanan fazlalar arasındaki paralellikler ve ayrılıkların geçmişi üzerinde durmamakla beraber, bu konuda en iyi çalışmadır. On yılı aşkın bir süre önce, Japonya ve Rusya tecrübeleri üzerinde Johnston (1951), tarafından durulmuştur. Japonya, sanayileşmenin ilk aşamalarında sürekli ve hızlı artışlar göstermiştir. Çeşitli şekillerde, tarımsal üretimdeki artışların büyük kısmı, lehte ticaret hadleri vasıtasıyla sanayii finanse etmeye ayrılmıştır. Diğer taraftan Rusya'da ise, tarımsal üretim ve verimlilikteki büyüme, hızla büyüyen sanayinin ihtiyaçlarını karşılamada başarısız kalmış; tarıma ayrılan pay düşmüştür. Buna karşılık devlet, tarımsal fazlayı genişleyen şehir kesimine ayırdı. Bu tür bir politikanın geçici bir süre için etkin olduğu açıktır. Ancak, tarım mutlaka üretim fazlası yaratan, ilâve bir hasıla üretmelidir. Perkins (1946), Rusya ve Çin tecrübeleri arasındaki te-

(7) W.A. Lewis, (1965), tarafından belirtilen bir nokta burada zikredilmelidir: Birçok ülkede sınıai ücretler seviyesi, tarımsal gelire nispetle çok yükselmiştir. Bu sebepten tasarruf gücü yüksek sektöre, gelirin transferi çabası, tasarruf artışı yerine, yerleşik bölgelerde yüksek ücretlerle iş bulabilen işçilere havadan kazançlar sağlamakla sonuçlanabilir.

zada işaret etmiştir. Bunlardan birisinin zamanının uzunluğu, elbette diğer şeyler yanında, tarımsal üretimin seviyesine, fert başına tüketime ve tarımsal hasılanın bileşimine dayanır.

Tarımsal üretim artışını; tarımdışı sektöre gıda sağlama gereğine ve bu artışında sadece fert başına üretim artışından geleceği esaslarına dayalı tezler pek fazla gerçekçi değildir. Kaynak dağılımı ve hasılanın daha da fazla büyümesi üzerine, vergilerin etkilerinin analizine; hasıla ve diğer değişkenler üzerindeki etkilerle beraber, pazarlanan tarımsal fazla üzerindeki etkileri de katmak gerekir (8).

Burada iki husus belirtilmelidir: Birincisi, müteakip analizde tarımsal üretim sanki sabitmiş gibi vergi sorunlarına bakılmaktadır. Vergi gelirini artırma, tarımdışı sektörleri yararlandırmak veya tarımın geliştirilmesi için daha fazla harcama yapmak için, tarımsal üretim artışının bir kısmının nasıl ayrılabilceği soruna çok az dikkat edilmiştir. İkincisi, vergi, vergiye ilişkin araçlar ve kamu gelirleri kaynaklarının, tarım ve tarımdışı sektörler üzerindeki yan etkileri üzerinde duruluyor.

III. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE, TARIMDAKİ ADI VERGİLER

Gelişmekte olan ülkelerde tarımda gelir getiren başlıca vergiler: arazi vergileri, gelir vergileri ve şahsi vergiler, ihracat ve ithalât vergileri, satış ve gider vergileridir. Bu vergilerin özellikleri çeşitli faktörlerin ışığında incelenir; 1) Geleneksel kamu maliyesi görüşünde, 2) Gelir bakımından ve 3) Gelişme sürecinin üzerindeki yan etkiler açısından. Araziye dayanan vergiler ile şahsi ve

(8) Bu sonuç, Mellor'un ulaştığı sonuç ile uyumsuzdur. Bunun sebebi kısmen, Mellor'un iç ticaret hadlerinin uzun dönem trendleri ile ilgilenmesindedir. Pakistan'da kendi yaptığım araştırmanın ve aşağıda iktibas edilen Arjantin'e ait araştırmanın sonuçları, sektörler arası ticaret hadlerini ayarlamakla gelir dağılımını oldukça etkilemenin mümkün olduğunu gösteriyor. Pakistan'da, 1954/55 ticari krizi esnasında ithalât üzerinde sıkı kantitatif kontroller konmuştur. Mal grupları için azami döviz oranları esas alındığında, çiftçiler sattıkları bir dolarlık mal için, 3.25 Ruble alırken, satın aldıkları bin dolarlık mal için, 9.50 Ruble ödemekteydiler. Son zamanlarda, ticaret hadleri tarımın lehine oldukça düzeltmekle beraber 1960'ların ortasında çiftçiler sattıkları bir dolarlık tarımsal mal için, 5.00 Ruble alıyor; buna karşılık, satın aldıkları bir dolarlık mal için, 8.00 Ruble'den fazla ödemektedirler (Lewis, 1966).

gelir vergileri; tarımsal sektör tarafından alınan ve satılan malların fiyatlarını etkileyen vergiler ve vergiye ilişkin politikalardan ayrılmalıdır. Zira, sonuncu türden vergi ve benzeri politikalar, pazarlanan fazla üzerinden alınan vergiler olarak düşünülebilir.

A. Arazi ve Araziye Dayanan Vergiler

Araziye ilişkin vergiler hakkında geniş incelemeler, Wald (1959) ve Harvard Konferansı Tutanaklarında (Wald ve Froomkin, 1954) mevcuttur. Bugün gelişmekte olan ülkelerde arazi vergileri nispeten az gelir getirmektedir (Yirmi sene önce getirdiklerine göre, nispi olarak daha da az getirmektedir). Arazi vergileri, araziye ilişkin çeşitli kıstaslardan herhangi birinin takdiri ile alınabilir. Wald, arazi vergilerini üç grupta sınıflandırır: alan üzerinden alınan vergiler, irat değerinden veya gelir üzerinden alınan vergiler ve «özel amaçlı vergiler». «Alan kullanıldığında; (a) tek oran ve (b) sınıflandırılmış oran (veya derecelendirilmiş vergiler) anlamlı olur. İrat değeri kavramı matrah olduğunda; (a) kiralık değer ve (b) sermaye değeri arasında bir ayırım yapılabilir.» Son olarak, gelir kavramı kullanıldığında en azından dört alt bölüm mümkündür: (a) öşür, (b) gayrisafî hâsıla veya gayrisafî gelir, (c) net gelir ve (d) pazarlanmış hâsıla (Wald, 1959, 10).

Genel olarak, net gelir ve pazarlanmış hasılanın dışında kalan vergi matrahları «arazi vergileri»dir. Daha da ileriye gidilerek, bu arazi vergilerinin her biri etkilerinin değerlendirilmesinde analitik açıdan alt bölümlere ayrılabilir. Her türden arazi vergisinin nihaî etkileri üzerinde çeşitli unsurlar önemli derecede etkilidir. Bunlar arasında, cari olan arazi kullanım sistemi; vergi oranlarındaki artan oranlılığın derecesi; yetiştirilen mahsulün cinsine göre vergi oranlarının çeşitli olabilmesi; vergilerin âtil araziye uygulanıp, uygulanmaması ve vergilerin nakit olarak ödenip, ödenmemesi, özellikle önemlidir. Arazi vergisinin bütün çeşitleriyle analizi, ayrıntılı bir şekilde gözden geçirilemeyecek kadar geniştir. Burada tartışılan başlıca özellikler: 1) Yansımamazlık; 2) Kuvvetli gelir etkileri; 3) Matrah olarak potansiyel hâsılanın teşvik edici etkisi; 4) artan oranlı tarife yapısının etkileri.

Tarımsal sektörde, işlenmemiş arazi değeri üzerine konulan vergiler, arazi sahibinin kazanılmamış geliri üzerinde kalacaktır; arazi sahibi, kiracılar da dahil vergiyi kimseye yansıtamıyacaktır.

Bu sebepten bu vergi Ricardo'dan beri makbul bir vergidir. Ancak, Ricardo'vari modelin bu kısmının, arazi sahibi ve kiracı arasındaki gelişmekte olan ülkelerin çoğunda mevcut olan feodal ilişkilere uyup, uymadığı pek açık değildir. Bununla beraber yansıtalamama özelliği, arazi vergilemesinin en kuvvetli tezi değildir.

İktisadi açıdan gelişmekte olan ülkelerde arazi vergilerinin çoğunun üstünlüğü, bu vergilerin parasal olmayan sektörleri vur-gulamasındadır. Yani, kendi üretimini tüketen kapalı aile tipi ekonomilere erişebilmesi en önemli üstünlüğüdür. Halbuki, pazarlanan ürünler üzerindeki vergilerin bu özelliği yoktur. Ancak arazi vergilerinin bu üstünlüğü; aynı zamanda onların dezavantajıdır. Çok kere, vergi takdiri için hâsıla ve varlıkların değerlendirilmesi, piyasa kıstasının dışındaki kıstaslarla yapılır. Japonya örneği sık sık zikredilir ve bu münasebetle arazi vergisinin hâsıla artırıcı etkisi olduğu ileri sürülerek, gerçekte, bu tür vergilerin başlıca avantajlarından biri de hasıla artışında olumlu bir faktör olmasıdır, denir. Bu tez, tarım sektörünün belirli kaynaklarla üretimini halen maksimize etmediğini varsaymaktadır. Bu maksimizasyon, emeğin marjinal hasılası (veya emeği doğrudan tamamlayıcı üretim faktörü) sıfır oluncaya kadar gerçekleşmeyecektir. Ancak Japonya örneğinde, tarımdaki ağır arazi vergisi ile birlikte, kuşkusuz gübre, eğitim ve diğer geliştirilmiş girdilerin nispeten düşük maliyetle tarımsal sektöre yayılması ile tarımsal produktivitede sürekli artış olmuştur.

Bir tarla sahibinin hâsılası üzerinde, arazi vergisinin çabayı artırıcı gelir etkisi, verginin ikâme etkisini aşar (9). Arazi vergilerinin ikâme etkisini aşan gelir etkisine ilâveten, hasıla artırıcı başka etkileri de vardır. Küçük işletmelerde emek fazlası varsa, arazi zilyedliği düzeninin, büyük arazilerin verimsiz kullanılmasına yol açtığını varsayabiliriz. Potansiyel hâsılaya dayanan veya buna ilişkin arazi vergisi, verginin yaratacağı nakit ihtiyacını karşılamak isteyen büyük mülk sahiplerini, topraklarını daha verimli kullanmaya zorlayacaktır. (Meselâ, daha fazla tamamlayıcı kaynaklar istihdam etme ve hâsıla artırma) Bu gibi sonuçların, özel-

(9) Bu etkilerin, imalât sektörü için enine kesit uluslararası verileri kullanarak yapılan ampirik ve teorik iyi bir incelenmesi için bk.: Winston, (1965 ve 1966).

likle Lâtin Amerika ülkelerinin çoğunda geçerli olduğu ileri sürülebilir. Kolombiya'ya giden Dünya Bankası Misyonunun tavsiyeleri (IBRD, 1950) ve teşebbüs edilen uygulamanın, Hirschman tarafından tartışılması (Hirschman, 1963), bu türden vergileri ele almaktadır.

Arazi vergisi artan oranlıysa (dönüm başına vergi oranı, arazi büyüklüğüne ve/veya arazi değerine göre yükselir), arazi kullanımında etkinliği geliştirdiği gibi, büyük mülk sahiplerini arazilerinin bir parçasını satmaları yönünde de tazyik edebilir. Keza, artan oranlı arazi vergisi potansiyel hâsıla üzerinde de taktir edilebilir. IBRD (1950); Kaldor (1962 a) ve Little (1964) gibi, potansiyel hâsıla üzerinden arazi vergisi taraftarları, söz konusu verginin, aylak arazi sahipliğini ve spekülâtif amaçla araziyi boş tutmayı önleyeceğini; bu suretle büyük mülkiyetlerin, toprağı daha yoğun bir şekilde kullanan küçük işletme sahiplerine satılmasına yol açacağını ileri sürmektedirler. Arazi vergiciliğinde ilâve bir çare de, arazi değerinin mülk sahibi tarafından takdiri işlemi olacaktır. Beyan edilen değerden arazinin devlet veya özel şahıslar tarafından satın alınabilmesi imkânı dürüstlüğü sağlayabilecektir. Ancak, mülkîteyler büyük; arazi sahipleri az ve güçlüyse, çatışmaların doğacağı açıktır (10). Arazinin mükellef tarafından beyanı ile, prensipte, artan oranlı verginin elde edeceği sonuçlar olumludur. Mamafih burada epeyce idarî ve politik güçlükler vardır. Bu tür arazi vergilerinin, Raup'un zannettiği gibi toprak reformu yerine ikâme edilmesi mümkün değildir. Muhtemelen, toprak reformu arazi vergileri ve diğer reformlar için bir ön şarttır.

Pazarlanan fazlalara bakıldığında, arazi vergilerinin daha kuvvetli bir etkisi ortaya çıkıyor. Arazi vergilerinin çoğu, ya gayrisafi hâsıla yada potansiyel hâsıla matrahı üzerinden takdir edilir. Bu yüzden de kuvvetli gelir etkisi vardır. Tarımsal hâsılanın duyarlı olup, olmaması o kadar önemli değildir. Genel olarak kendi yağı ile kavrulan kırsal ekonomide, arazi vergisinin güçlü gelir etkisi, tarımsal ürünlerin daha fazla piyasaya sürülmesine yol açacaktır. Vergilerin doğurduğu nakit ihtiyacını karşılamak için, çiftçiler ürünlerinin bir kısmını pazara sürmek zorundadırlar. İki sek-

(10) Beyan usulü Şili'de denenmektedir. Bu uygulamaya ve mahzurlarına K.B. Griffin ve Carroll tarafında işaret edildi.

törlü modelde; arazi vergisinin etkisi, şehirlere sürülen tarımsal ürünlerin arzında artış sonucu, diğer şartlar aynı kaldığında gıda fiyatlarını düşürmesidir. Arazi vergisinin aynı geliri sağlayan herhangi bir vergiyi ikâme etmesi, çoğu kez piyasaya daha çok tarımsal fazla sürülmesine ve tarımdışı sektörün ticaret haddinin düzelmesi ile sonuçlanacaktır. Bu ise yukarıda işaret edildiği gibi daha fazla tasarrufa ve yatırıma yol açacak ve tarımdışı sektörün hızlı büyümesi mümkün olacaktır (11). Japonya'nın kalkınmasında arazi vergisinin bu sonuncu etkisi, diğer faydalı etkilerinden daha önemlidir.

İdari güçlüklerine rağmen arazi vergilerinin çoğunun önemli avantajları vardır. Bu yönü ile, gelişmekte olan ülkelerin vergi plânlamasında arazi vericiliğine giriş veya mevcudun kapsamının genişletilmesi iyi bir tavsiye niteliğini taşıyabilir. Eldeki başlıca vergilerden hiçbirisi (12), tarımsal sektörü piyasa ekonomisinin geri kalanına doğru zorlamada; tarımdışı sektörlerle, tarımsal ürünlerin artan arzını teşvik etmede ve hatta, arazinin işlenmesinde etkinliği artırmada; arazi vergisi ile mukayese potansiyeline sahip değildir.

B. Gelir Vergileri ve Şahsi Vergiler.

Tarımdışı kazançlara atıfda bulunarak, gelir ve ilgili vasıtasız vergiler, öncelikle Kaldor (1955, 1956 ve 1960); Chelliah (1960); Goode (1961) ve Prest (1962) tarafından tartışılmış bulunuyor. Afrika'daki eski İngiliz sömürgelerinde yaygın olan şahsi vergiler, geleneksel tarım çeşitlerinin çoğuna daha fazla uygun gözükmektedir. Bu vergiler, Hicks (1961) ve Due (1963), tarafından incelenmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin tarımsal sektörlerine, Batı tipi gelir vergileri (ve harcama vergileri gibi benzerleri) hiç bir şekilde uymaz. Goode (1952) ve Prest'in (1962) belirttiği sebepler, hem idari hem de kavrama ilişkindir. Okur-yazarlık seviyesi ve

(11) Bu öneriler S.R. Lewis, (1963 b) de daha dikkatli bir şekilde açıklanmaktadır. Ancak tekrar belirtmeli; bu sonuçlar, iki sektörlü modelin varsayımlarının uygulanması kadar talebin fiyat elastikiyetine ve gelirin değerlerine dayanmaktadır.

(12) Baş vergisi veya hane vergisi benzer gelir etkilerine sahip olmakla beraber, bunlar genellikle önemli gelir sağlayıcılar değildir. Önemleri de giderek azalmaktadır. Fransız Afrika'sında önemleri için bk.: Abdel-Rahman, (1965) ve Eski İngiliz Afrika'sındaki baş ve hane vergilerinin tartışması için de bk.: Due, (1963).

kayıt tutma alışkanlığı kırsal alanlarda genellikle düşüktür. Ayrıca, vasıflı idarî personel ve idarî muamele eksikliği, kaçakçılık gibi sorunlar; Washington ve Londra'dan doğrudan aşılana herhangi bir sistemin uygulanmasını hemen hemen imkânsız kılmaktadır. Vergilenebilir gelirin tamamı, bütün hasılatın piyasa mübadelelerinden toplanması halinde bile zordur. Kaldı ki, hâsılatın büyük ölçüde veya tamamen aynı olması halinde, gelirin kontrolü daha da zorlaşacaktır. Çoğu yerde, tarımdan önemli bir miktarda gelir temini için alelâde bir gelir vergisi türüne dayanmak, belki de verimli olmayabilir. Ancak, tarımsal gelir geniş ölçüde büyük arazi sahiplerine doğru saptırılırsa durum değişebilir.

Son zamanlarda, özellikle Hicks (1961) ve Due (1963), tarafından tanıtılan şahsi vergiler; gelir vergilerinden daha cazip gözükmektedir. Keza bu vergiler iyi iskân edilmemiş alanlara, arazi vergilerinden daha iyi uymaktadır. Her aileye yaklaşık olarak adil bir mükellefiyet tayini için, bu vergiler gelirin veya gelir getiren varlıkların, her aile için ayrı ayrı tespitini gerektirmektedir. Bu tür vergiler mahalli harcamalara tahsis olunduğunda, faydalı mükellefler tarafından görülecek; bu suretle daha etkin olacaktır. Şahsi vergiler paranın kullanılmadığı sektörlerle de eriştiği için, ürünlerin pazarlanması üzerinde yararlı etkileri vardır. Bu yönü ile paralı mübadelenin yaygın olmadığı sektörlerde, fertleri piyasa ekonomisine kaydırıcı niteliktedir.

Matrahın takdiri işlemi basit tutulursa, baş vergisinin yerine, ödeme gücü ilkelerini de içeren daha gelişmiş bir vergi olarak şahsi vergileri ikâme etmek mümkündür. Böylece gelir potansiyeli de artacaktır. Geniş kapsamlı şahsi vergilere giriş, yüksek gelirli mükellefler için yetersiz olsa bile, ilerde daha modern gelir vergisine geçmek için bir taban teşkil edebilecektir.

Şayet, tarım sektöründe elde edilen bütün gelir vergi matrahına dahil edilebilirse, arazi vergileri kadar olmamakla beraber; gelir vergileri ve şahsi vergiler de bazen teşvik edici etkilere sahiptir. Gelir öncelikle parasal işlemlerle sınırlandırılırsa, vergi, daha çok pazarlanan fazla üzerine konmuş bir vergiyi andırır. Tarım üzerine konan etkin ve kapsamlı bir gelir vergisi, üretilen hâsılânın değeri üzerine konan basit bir arazi vergisine benzer. Bu vergiye, artan oranlılık getirmek mümkündür. Hâsıla ve pazarlanmış fazla üzerine etkiler, evvelce tartışılmış olanların benzeri ola-

bilir. Potansiyel hâsıla üzerindeki vergilerin diğer etkileri meydana çıkmayabilir. mamafih gelir vergileri, gelir getirmede, gayrisafi hâsıla veya arazi değeri üzerine konan vergilerden daha esnektir.

Özetlenirse, muhtemelen tarım üzerindeki vasıtasız vergiler, matrah takdirinin nispeten basit olduğu, arazi üzerine konan mükellefiyetlerle en iyi şekilde karşılanır. Ortalama oranlar son derece yüksek olmadıkça, bir arazi parçası üzerindeki üretimin nispetinin tam olarak bilinmesine pek gerek olmayabilir. Yetiştirilen ürüne veya bir mevsimdeki hasılaya ilişkin vergilere göre, boş duran veya işlenen her araziden belirli bir yıllık tahsilât idarî açıdan daha kolaydır. Sel baskını, kuraklık veya hastalık hallerinde, felâkete uğrayan bütün bölgede oranlar indirilebilir. Bölgede, mahsul fiyatlarının değişmesine göre, tarifede de değişiklik yapılabilir. Bu tür bir sisteme artan oranlılık eklemek, kırsal alanlara Batı tipi gelir veya harcama vergisi getirmekten daha basit olabilir.

C. İhracat Vergileri

Gelişmekte olan ülkelerde ihracat üzerindeki vergiler, çoğu vasıtalı vergilerden daha açık bir şekilde tarımsal vergilerdir. Gerçekte bu vergiler tarımsal fazla üzerine yüklenmiş vergilerdir. Ancak tarım sektöründe gelir vergilerinin ladesi zor olduğundan, bu vergilerin yerine düşünülmektedir. Çoğu kez bu vergiler yurtiçi ekonomiyi, dış dalgalanmalardan tecriti amaçlayan istikrar politikaları bakımından incelenmiştir. İhracat vergilerinin incelenmesi, ihracattaki diğer tedbirlerle birlikte incelenmelidir. Bu açıdan, birden fazla döviz kurları ve ihracat tekelleri veya pazarlama birlikleri; tampon stok veya tampon fon politikaları zikredilebilir. Bu konudaki temel meselelerin çoğu, Kyklos'un iki sempozyumunda (Symposium 1958; Syposium II, 1959) tartışılmıştır. İhracat vergilerinin taraftarlarının başlıca tezleri şunlardır: 1) Bu vergileme, fiyatların yükselme döneminde ihracatçılara tahakkuk eden havadan kazançları emebilir; dalgalanmaları ve artan ihracat kazançlarının ekonomi üzerindeki aslı ve talî etkilerini azaltabilir; 2) Kolay idare edilebilir; 3) Uluslararası fiyat seviyesine göre değişebilir bir tarife ile bu vergilere esneklik verilebilir; 4) Az tasarruf yapan sektörden gelir sağlayarak, devlet harcamaları vasıtasıyla yüksek tasarruf yapan sektöre transfer edilebilir; ekonomiyi yöneltmede ve gelecekteki dalgalanmaları önleme de kullanılabilir; 5) Tekelci bir durumdaki ülkede, arzı kısımaya ve kısa dö-

nemde döviz gelirlerini artırmaya hizmet eder (13). Bauer ve arkadaşları tarafından önderlik edilen karşıt fikirliler ise (Bauer, 1954; Bauer ve Paish, 1952; Bauer ve Yamey, 1957) bu araçların aşağıdaki sebeplerden dolayı tatmin edici olmaması ihtimalini ileri sürmektedirler: 1) Belki de bu vergiler yurtiçi fiyatları, Dünya fiyatlarından daha fazla artırabilirler; böylece en yüksek karşılaştırmalı üstünlükle üretim yapılamıyacağından, ülkenin reel gelirini azaltabilirler; 2) Bu vergiler ekonominin bir sektörünü diğerlerine göre ayırd etmektedir; bu yüzden de eşitlik açısından bu vergilere karşı çıkılmalıdır; 3) Bu vergiler, yabancı pazarlarda satmak için üretilen ürünleri ayırd ederek, yurt içinde satılanlar lehine vergilemektedir; 4) Bu vergiler özel tasarrufları, kamusal tasarrufların artışından daha fazla azaltabilir (ve herhalde kamusal yatırımlar öze yatırımlar kadar istenmemektedir) ve 5) kısa dönemde döviz gelirleri artsa bile, uzun dönemde piyasaya yeni girenler olacağı için durum değişebilir. Ayrıca ikâme edilen malların artan bir hızla gelişmesi de döviz gelirlerini azaltacaktır.

İhracat vergileri, tarımla yurtiçi sanayi arasındaki ticaret hadlerini etkilemede çeşitli yollardan sadece birisidir. Bu vergiler, doğrudan ihraç mallarının yurtiçi fiyatlarını düşürürler; dolaylı olarak da koruyucu mahiyette olduklarından, ticaret hadlerini etkilerler; dış yardımı sabit tutarak, artan ithalâtı karşılamamanın tek yolu, ihracatı artırmaktır. Şayet ihracat vergileri, ihracata yönelik üretim üzerinde ve döviz kazançları (küçük üreticilerde olduğu gibi) üzerinde kısıtlayıcı etkilere sahipse, ithalâtın miktarı düşecektir. Dolayısıyla ihracat vergileri, ithalâtın kıtlık değerini yükselterek, ithalât ikâmesine dayanan sanayiler için daha kârlı durumlar yaratacaktır. İhraç mallarının, pamuklu dokumalar veya bitkisel yağlar gibi, yurtiçi imalât sanayiinin de ham maddesi olduğu yerler vardır. Bu durumda, vergi yurtiçi fiyatları, vergisiz fiyattan daha aşağı düşürürse, yurtiçi imalâtçılara bir sübvansiyon sağlanmış olur. Orta veya uzun dönemde bu tür bir vergi politikası, ham maddelerin daha işlenmiş olarak ihracına yol açacaktır. Bu yoldan, tüketilen ham madde birimi başına daha fazla dö-

(13) Bu tezlere, Sempozyumun çeşitli tebliğlerinde rastlanabilir. Keza, bk.: Wald ve Froomkin, 1954, Levin, 1960 ve Prest, 1962.

viz gelecek ve ihracatın sağlayacağı döviz kazancı artacaktır (14). Bu şekilde bir politika, Hint-Pakistan Yarımadasındaki pamuklu dokuma ve jüt dokuması sanayiinin gelişmesinde önemli bir faktör olarak gözükmektedir.

Milli paranın resmî kurda fazla değerlendirilmesinin kapsamı da, ihracatın vergilenmesiyle ilgilidir. Çoğu vergilerde olduğu gibi, ihracat vergilerinde de düşük oranlarda az olan zararlı etkiler; yüksek oranlarda şiddetli olabilir. Şayet, ihracat, resmi döviz kurlarında, bölge veya kıtlık fiyatlarının yarısı, veya üçte biri kadar değerlendirilirse, ihracat vergisinin etkisi; döviz kurlarının denge fiyatına yakın olduğu duruma göre daha şiddetli olacaktır. Harp sonrası dönemlerinde, resmi ve serbest döviz piyasalarındaki aşırı dengesizlik, Lâtin Amerika'da sık görülen bir olaydır. Diğer bir nokta da, esas üretici ülkenin tekelci durumuna ilişkindir. İkinci Dünya Harbini takiben bazı ülkeler başlıca ihraç mallarında tekelci olduklarından veya öyle düşündüklerinden, 1930'larda Almanya'nın yaptığı gibi, ticari kazançlarını artırmak için kısıtlayıcı fiyat ve üretim politikaları takip ettiler. Harpten çıkmış bu ülkelere bazıları uluslararası piyasalardaki durumlarının güçlü olmasına dayanarak, ihracat vergileri ve buna ilişkin arzı kısıtlayıcı ve fiyat artırıcı araçları uyguladılar. Bunun sonucu, piyasadaki önemlerini kaybettiklerini gördüler. Bu duruma örnek olarak, Uganda (pamuk) ve Pakistan (jüt) gösterilebilir. Bu yüzden bu vergiler ve buna ilişkin araçların, gerek ekonomik gerekse idarî yönden uygulanmaları yerinde olmakla birlikte, bunların da bir sınırı vardır. Son zamanlarda, diğer vergilerden daha fazla olarak, ihracatın vergilenmesinde, ekonominin tamamı üzerinde ters etkiler yaratabilecek noktaya ulaşılmış bulunuyor.

D. İthal Vergileri

İthal vergilerinin ülkenin gelir yapısında ve tarımsal sektörünün vergilenmesindeki rolü, aşağıdaki hususlardan ayrı olarak tartışılmaz: 1) Milli paranın denge değerine nispetle resmî değeri; 2) İthalât kayıtlamalarında kullanılan kantitatif ithalât kısıtlamaları.

(14) Burada tartışılmayan, fakat Johnson, (1964 a ve 1965) tarafından ortaya atılan önemli bir sorun vardır: Yüksek gelirli ülkelerin gelişmekte olan ülkelerdeki işlenmemiş mallara düşük tarifeli ve mamul maddeler için yüksek tarifeli dış ticaret politikası, mamul maddelerin üretimini cesaret kırıcı yapabilir.

sıtlamaları sistemi (birçok ülkede cari olan uygulama); 3) Hükümet tarafından takip edilen iktisadi kalkınma ve ithal ikâmesi politikası; 4) Ülkenin gerçek maliyet yapısı ve bunun üretim faktörlerine ve nihai mamullerin fiyatlarına yansıyan parasal maliyeti. Tarımı vergilemede ithal vergilerinin etkisi, aynı zamanda ihracatın ve diğer pazarlanan tarımsal üretimin terkiğine de bağlıdır. İlk iki mülâhaza en fazla önemi haiz ise de, daha sonra üzerlerinde durulacaktır. Uygulamada karşılaşılan yapısal katılıkları bir yana bırakıp, önce bu vergilerin rolü üzerinde duracağız (15).

Genel olarak, ithal vergilerinin gelir fonksiyonunu koruyucu fonksiyonundan ayırmak mümkün değildir. Sanayileşmiş ülkeler arasındaki görüşmelerde, tarifelere ilişkin, özellikle GATT etrafında yoğunlaşan tartışmalarda, gelir fonksiyonu değil; koruyucu fonksiyon en fazla dikkati çekmekte ve yoruma uğramaktadır. Buna rağmen, gelişmekte olan ülkelerde ithal üzerinden alınan vergiler, çoğunlukla tarihi ve idarî sebeplerden gelir yapısında önemli yer tutmaktadır.

Olağan davranış, ithal vergilerinin gelir önemini erken bir tarihte eleyp, vasıtasız vergilere daha fazla dayanmak olmaktadır. Yaygın olarak kullanılmakta devam eden dual ekonomi modelinin gerisindeki temel varsayımlar kabul edilirse, gelişmekte olan ülkelerin gerçek maliyet yapısı esas alındığında, küçük bir ülkenin tarım ve sanayi arasındaki uluslararası ticaret hadleri, tarım için çok lehtedir. İmalât sanayii için koruma sadece emekleyen sanayi bakımından haklı görülmemekte; fakat aynı zamanda, ülkenin tamamı için faktörlerin gerçek sosyal fırsat maliyetine oranla, sanayi sektörüne, üretim faktörlerinin parasal maliyetinin abartılması bakımından da koruma haklı görülmektedir.

Bu yüzden imalâtçılar, uluslararası fiyat ilişkisinin üzerinde tarımsal mallara oranla yurtiçi fiyatlarını yükseltmede korunmalıdır. Bu tez, 1930'larda Manoilescu (1932) tarafından getirilmiş, Haberler (1950) tarafından ekonomik teorinin şekli lisanıyla yeniden canlandırılmış; Hagen (1958); Bhagwati (1962 b); Bhagwati ve Ramaswami (1963) ve S.R. Lewis (1963 c) tarafından tartışılmış ve daha da geliştirilmiştir. Bununla beraber şekli tartışma

(15) Kalkınma Teorisi bakımından, tarife teorisinin mükemmel bir tartışması için bk.: Johnson, (1964 b).

bu tezin alternatifi olarak serbest ticaret ve otarşiyi varsaymakta ve koruyucu, fakat gelir getirici tarifeleri dikkate almamaktadır (16). Ekonomik açıdan, fiilen gelir kaynağı olarak ithal vergileri tercih edilebilir. İthal vergileri, vasıtasız vergilere tercih edilebilir. İthal vergileri, iç ticaret hadlerini tarımın aleyhine çevirmekle, tarımı vasıtalı ve vasıtasız olarak vergilemektedir. Yerli imalâta daha uygun iç ticaret hadleri sağlamakla; ithal vergileri gelirde kârların payını yükseltmekte ve bu suretle tasarruf haddini ve tarımdışı hâsılanın büyüme hızını artırmaktadır (İki sektör- lü büyüme modeli varsayımında).

Bu sonuçlar genel ithal vergisi koymakla elde edilebilir. Keza, ithal vergileri, özellikle yerli hâsıla üzerindeki gider vergileri veya satış vergileri ile birleştiğinde yatırım faaliyetinin yönünü etkilemede önemlidir. İthal vergisinin tarımı vergilendirmesiyle daha spesifik kullanımının kapsamı, vergilenen maddelerin tarımda ne kadarının tüketildiğine bağlı olacaktır. Tarımsal vergi politikasının genel araçları olarak ithal vergilerinin önemi kısmen, tarımsal sektörün ticaret hadlerini etkilemesinden dolayıdır. Genellikle ihracatın tarımsal ürünlerden ve ithalâtın da mamul mallar olması halinde, bu durum özellikle belirlemektedir. Tarımdışı sektör vergilenmeme politikasından yararlanıyorsa, o zaman bu vergilerin önemi fazlaşmaktadır. Zira, ithal vergileri tarımdışı sektörün satınalma gücünü emebilme kabiliyetindedir.

Şayet, tarımsal sektör kapital formasyonu için ithal edilmiş geçerli girdilere veya belirli malların ithalâtına dayanıyor; ithal kısıtlamaları veya ithal vergileri bu gibi malların ithalâtını kısıtlıyorsa, tarımsal üretim ve büyüme üzerindeki yankıları daha şiddetli olacaktır. Dual ekonominin basit modeline ait literatürde, uygulamada önemli olmasına rağmen bu sorunun açık tanımı yoktur. Meselâ, II. Dünya Harbinden sonra Arjantin'deki tarımsal durgunluk; ithalâtın tahdidinin, tarımın kapital formasyonunu engellemesine bağlanır. Tarımsal sektör modernleştikçe, geçerli girdiler veya sermaye mallarının teminini kısıtlayan politikalar- dan daha fazla zarar görmektedir.

(16) Tarifeler ve otarşi en iyi ikinci çözümdür. Fishlow ve David, (1961); Bhagwati ve Ramaswami, (1963) tarafından belirtildiği gibi, temelde bozuklukların var olduğu faktör piyasalarında; kaynak dağılımına optimum çözümler, ancak sübvansiyonlar ve vergilerle elde edilebilir.

E. Satış ve Gider Vergileri (17)

Yerli üretim üzerine konan vergiler, burada tartışılan diğer tedbirlerden daha az açık bir şekilde tarımı etkiler. Ancak, bu vergiler üzerinde de kısaca durulacaktır. Zira, bu vergiler de tarımsal sektörden, tarımdışı sektörlere ve devlete gelir transferinde kullanılan tedbirler demetinin tamamlayıcı bir parçasıdır.

İthal vergileri (ve burada tartışılan ilgili diğer tedbirler) çok kere yerli imalâtı korumada kullanılır. Durum böyle olunca, yerli malların fiyatı için üst sınırı; ithal fiyatları, artı vergiler, veya ithalâtın kıtlık değeri tayin edecektir. Sonuçta yerli üretim üzerinde vasıtalı vergileri artırmak, tüketiciler tarafından ödenen fiyatları yükseltme yerine, üreticiler tarafından alınan fiyatları düşürebilir (İthalât lisansa tabi tutulduğunda, sorun bir bakıma daha da griftleşmektedir; bu durum aşağıda daha ayrıntılı olarak incelenmektedir).

Mamafih, yerli üretim üzerindeki vasıtalı vergilerin, tarımdan, tarımdışı sektöre; vergi veya vergidışı politikalarla transfer edilen gelirden ödenebileceği, genel bir husustur.

Kalkınma politikasında, yerli imalât üzerindeki vasıtasız vergilerin diğer amaçları da vardır. Korunma altındaki iç piyasalarda daha kârlı olan, fakat dış piyasalarda rekabet edebilecek malların ihracatını geliştirmek için ihracatta vergi istisnası getirilebilir (18). Keza, yerli hâsıla üzerindeki vergiler, belirli malların tüketimini kısımda (yerli veya ithal kökenli) veya belirli malların üretimini geliştirmede, yahutta engelleme için kullanılabilir. Vergilerin, belirli malların tüketimini azaltmak veya belirli tüketim malları sanayilerinin kuruluşunu önleme için kullanılışı; Nurkse (1963); Chelliah (1960); Goode (1961) ve Power (1963) tarafından tartışılmıştır. Tüketim kısıtlamalarına daha kesin ve amprik bir yaklaşım A.R. Khan (1963), tarafından bir dereceye kadar geliştirilmiştir. Nihayet, mamul malların iktisadi gelişme esnasında iç tüketiminin gittikçe büyüyen kısmı, yerli mallarla karşılandığı-

(17) Satış ve gider vergilerinde, bu vergilerin yüklendiği üretim safhası da dahil olmak üzere, idari bakımdan farklar olabilir. Bu gibi sorunlar, Prest'de (1962) ve diğer idari sorunlarda, Goode'de, (1952 ve 1961) tartışılmaktadır. Bu iki çeşit vergi burada beraber incelenebilecek kadar benzerlik taşır.

(18) Bu noktanın tartışılması ve Pakistan'da uygulanması için bk.: Power, (1963); Bruton ve Bose, (1963); S.R. Lewis, (1964 ve 1965).

na göre, (Chenery, 1960) satış ve gider vergilerine daha fazla dayanmak gereklidir. Gerçekte, gelişmekte olan ülkelerde bu gibi vergiler, en fazla gelir elâstikiyeti olan vergi kaynaklarından biri olma eğiliminde gözükmektedir.

IV. TARIMSAL GELİRLERİ ETKİLEYEN VERGİ DIŞI POLİTİKALAR

Devletin çok çeşitli malî politikaları, tarımsal sektörde reel gelirleri ve sektörlerarası ticaret hadlerini etkiler. Alelâde vergi araçlarının nispi istenirliğini değerlendirirken, pratikte bu politikaları ve etkilerini ihmal mümkün değildir. Gelişmekte olan ülkelerdeki vergicilik üzerine olan literatürün başlıca eksikliği, bu politikaları ele almada ve bunların vergi politikası için anlamlarını görmedeki başarısızlıktır. Bir bakıma bu ihmal, iktisatçının diğer politikaların az veya çok optimal olduğu veya olması gerektiği varsayımına olan tabii eğilimi; bu yüzden de vergi politikasını bu açıdan incelemesindedir. Bununla beraber, değişmesi rasyonel olabilecek (ekonomik anlamda) pekçok politika değişemez. Mesele bir ülkenin parasını yeniden ayarlayarak, resmî kurları, serbest piyasa ile hizaya getirme tavsiyesi; ülkenin dış prestijinin hiç kaale alınmadığı itirazı ile karşılanabilir. Döviz kurları ne kadar saçma olursa, olsun, gerçekten dokunulmazdır.

Bu bölümde, başlıca vergi dışı politikalardan bazılarının hem tarımsal gelirler üzerindeki doğrudan etkileri, hem de genel olarak bu politikaların vergi politikası bakımından sonuçları incelenmektedir. İncelenen politikalar: 1) Tarımsal ürünler için pazarlama birlikleri ve ihraç tekelleri; 2) Başlıca tarımsal mallar için üretim politikaları veya fiyat kontrolleri; 3) Devlet harcamalarının enflasyonla finansmanı; 4) Döviz kuru politikası; 5) İthalât, yatırım ve belli başlı girdiler için lisans sistemi ve 6) Devletin kalkınma harcamalarını finanse etmek için, gıda mahsulleri fazlasının dış yardım şeklinde ithalâtı, konularındır.

A. Pazarlama Birlikleri ve İhraç Tekelleri

İhraç vergileri kısmında, pazarlama birlikleri ve devletin ihraç tekellerinin başlıca ekonomik yönleri tartışılmış idi. Harp sonrası yıllarında bu teşkilâtlar, pek çok mal için bir takım ülkelerde vergileme ajanları olarak faaliyet gösterdiler. Bu teşkilâtlar, Af-

rika ve Asya'daki belirli ülkeler için Bauer ve Paish (1952); Walker (1962) ve Levin (1960) tarafından tartışılmıştır.

Bu birlikler sürekli olarak Dünya piyasalarındaki fiyatların altında satın alır ve ihtiyat biriktirirken, vergileyen teşkilât gibi hareket etmekte ve tarımsal ihracatçının, bu teşkilâtın olmaması halinde elde edeceği reel geliri azaltmaktadır. Ancak, bu birliklerden çoğu bazı yıllarda fazlalıkla çalışırken, bazı yıllarda da açıkla çalıştıklarından; bunların faaliyetlerinin etkileri, ihracat vergileri ile doğrudan basit bir şekilde özdeşlik göstermez. Buna ilâveten, Prest'in (1962) işaret ettiği gibi, ihracat tekelinin veya pazarlama birliğinin tarımsal alanların içlerinde kendi pazarlama sistemi olması halinde; ihraç noktasında özel şahıslardan satın alıp, basit bir resmi ihracatçı gibi hareket etmesine göre çok önemli ekonomik farklılıklar olacaktır. Sonuncu durumda birliğin faaliyeti, ihracat vergisine çok benzeyecektir. Halbuki birinci durumda birlik, asıl üreticinin fiyatlarını sadece satış ve alış fiyatları arasında olduğu için değil, fakat aynı zamanda kabul ettiği marjinler dolayısıyla da etkileyecektir. Bu ise özel ticaretin tersinedir.

B. Üretim Politikaları ve Fiyat Kontrolleri

Tarımsal mahsulleri sabit fiyatlarla üretmek için hükümetin politikası, ihracat tekeline benzer; fakat daha geniş kapsamlıdır. Temel amaç, tarımsal maddelerin ekonomiye arzının fırsat maliyetinden daha aşağıya sağlanmasıdır. Devlet kâr eder veya etmez (Yani alış ve satış fiyatları arasında bir marj bırakmak). Bu gibi bir politikadan; üretim politikasının amacına, üreticilerin fiyat duyarlılığına, üretim kararlarında cebriliğin derecesine ve benzer faktörlere bağlı olarak, çeşitli sonuçlar çıkabilir.

Sovyetler Birliğinde sadece sabit fiyatlar değil, fakat zorunlu teslimatın da olması (Johnston, 1951); şehirlerin ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli derecede gıda arzına ve üretimdeki artıştan daha fazla pazarlanan fazla artışı ile sonuçlanmakta idi. Tarımda hiç bir gelir elde edilmediğine göre, en vasıtasız şekilde ticaret hadleri tarımın aleyhine dönmüşdü; çünkü, tarımsal sektör belirli miktarda gıda arzına zarunluymdu. (Tabiatıyla, merkezi kontrol altında tarımın kollektivize olması, teslimatı zorunlu kılmakta çok önemlidir).

Cebir kullanılmadığından, sonuçlar daha az dikkat çekicidir. Yine de, düşük fiyatlarda oldukça önemli miktarda teslimat mümkündür. Ancak, bu politikanın uygulanmasında makul sınırlar gözetilmezse, tehlikeli unsurlar olur veya ortaya çıkabilir. Uzun dönemde tarımsal hasılayı artırmak için, yetersiz kaynaklar ve ters etkiler ile tarımsal ilerleme boğulabilir.

Şehirlere gıda maddeleri arzını nispeten sanayinin lehinde olan fiyatlarla temin için, pek çok ülkede genel fiyat kontrolleri ve üretim politikaları beraberce bir bütün halinde giderler. Ancak, üretimde herhangi bir artma olmadan veya pazarlanan üretimin payını artırmaya (zorunlu teslimat gibi) teşebbüs etmeden, bu gibi tedbirlere başvurulduğunda, şehirlerde resmî fiyatlar düşük tutulabilir; fakat arz düşebilir. Bunun sonucu şehirlerde gıdanın kıtlık değeri yükseleceğinden pek fazla baskı altında tutulmamış bir enflasyona yol açacaktır. Sanayi kesimindeki yüksek ücretlerin faydasını görmeden, tarımsal kesim düşük fiyatların ters etkilerine maruz kalabilir. Hindistan'ın 1964'teki durumu örnek olarak hemen akla geliyor. Diğer bir alternatifte de harp sonrası Arjantin'de rastlanabilir. Burada da fiyatlar hem kırsal hem de yerleşik alanlarda düşük tutulmuş ve düşük fiyatları sürdürmek için gerekli olan gıda arzı, azalan ihracattan sağlanmıştır.

Yukarıdaki örneklerden her birindeki net sonuç, tarımsal sektörü vergilemekle eşittir. Kamu sektörü, satış ve alış fiyatları arasında bir halka olarak bulunabilir; tarımda azalan reel gelire eşit miktarda doğrudan artan gelirden yararlanabilir. Yahutta, tarımsal sektör, başka şekilde elde edebileceği gelirden daha fazlasını, düşük fiyatlar veya gıda arzındaki artış şeklinde elde eder.

C. Enflasyon ve Dinamik Sorunlar.

Harp sonrasında iktisadi kalkınmaya ilgi uyandığından beri, enflasyonist finansmanın lehinde ve aleyhinde enine boyuna tartışılmış bulunmaktadır. Ekonomik politikanın pek az alanı, enflasyonun kaçınılmazlığı sorunu kadar tartışma ile kaplanmıştır. Buradaki tartışma ile enflasyonun, gelirin yeniden dağılmasına, enflasyonun nispi fiyatlar üzerine ve diğer malî ve kontrol politikalarına etkileri gibi önemli özellikleri üzerinde durulacaktır. Mamafih, sadece bu konular bile yeterince araştırılmamıştır.

Enflasyon, sadece yükselen fiyatlara parasal gelirleri ayak uyduramayanlardan, bazı kaynakların doğrudan transferi ile sonuçlanmaz; aynı zamanda, bu araştırmada ayrıntılarıyla tartışılan diğer politikaların yüklenilmesine ve uygulanmasına da yol açar. Enflasyonun en önemli sonuçları, fiyat kontrolü ve ithalât kayıtlamaları ile birlikte katı döviz kurlarıdır (19). Bu sonuçlar, en kötü yan etkileri de hâsıl etmektedirler. Bazı Lâtin Amerikan ülkelerinde bu tedbirler, hemen hemen devri davranışlara ulaşan ve dinamik şekiller hasıl eden sürekli enflasyonla birleşmişlerdir. İki devalüasyon arasındaki fiyat kontrolü süreci, periyodik devalüasyonlarla birleşerek, nispi fiyatlarda (ve gelir dağılımında) keskin değişikliklerle sonuçlanmaktadır (20). Keza, dinamik sorunlar burada yeterince incelenememektedir. İncelemenin geri kalan kısmı, kaynak dağılımı ve gelir dağılımı yönlerine ayrılmıştır.

D. Döviz Kuru Politikası.

Kaynak dağılımında, nispi fiyatların şeklinde ve ülkede gelirin dağılımında; hükümetin, döviz kuru için koyduğu fiyata ilişkin takip ettiği politikanın ve bunu sürdürmek için gösterdiği gayretin önemli derecede etkileri vardır. Vergileme ve sübvansiyone etme araçları olarak tekli veya çoklu döviz kurları, Berstein (1950); Schlesinger (1952) ve Gradın (1958), tarafından beğenilecek şekilde gözden geçirilmiş ve özetlenmiştir. Milli parayı gerçek değerinden fazla değerleyen döviz kurlarının ihracat için sürdürülmesiyle ihracatçı, dövizinin ekonomi için kıtlık değerinden daha az mahalli para elde edecektir. Gerçekte bu ihracat üzerine konan bir vergi demektir.

Bütün işlemlere tek bir döviz kuru halinde ihracatçının ödediği zımnî vergi; döviz, kıtlık değerinin altındaki bir fiyata millî para ile satın alabilen kullanıcıya yapılan bir sübvansiyon demektir. Gelişmekte olan ülkelerde ihraç malları genellikle tarımsal ve

(19) Enflasyonun açık etkilerinden sakınmak için bu kontroller, hükümetler tarafından geniş ölçüde kullanıldığından, ben bunları tabii sonuçlar diye adlandırdım.

(20) Ferrer (1964), Arjantin'deki 1959 devalüasyonunun nispi fiyatlarda husule getirdiği değişiklik sonucu; tarımdışı sektörden, tarımsal sektöre 500 milyon dolar transfer edildiğini tahmin etmektedir. Geriye doğru çalışıldığında, devalüasyondan önce tarımsal sektör enflasyonun sebebiyet verdiği yahut enflasyonla kötüleştirilen döviz kurları bozuklukları yüzünden, her yıl 500 milyon dolar kaybediyor olmalıdır.

ithalât çok kere ticarî/sınai sektör tarafından yapıldığına göre, yürürlükteki döviz kuru politikası reel geliri tarımdan, tarımdışı sektörlerle transfer ediyor.

Elbette talebin, arzı aştığı bir fiyatta, elde mevcut olan dövizin dağıtımı sorunları olacaktır (21). Döviz düşük fiyatla satın alınsa bile, ithal edilen malların fiyatlarının döviz kıtlığını yansıtması ihtimali vardır. İhracat üzerine konan vergi yükü, milli paranın değerinden fazla tutulması şeklinde sonuçlanır. Bu suretle vergi yükünü, döviz kıtlık değerinin altında satmakla zorunlu olan tarımsal ihracatçı kadar (22), ithal mallarının nihai tüketicisinin de yüklenmesi ihtimal dahilindedir.

Tek bir dengesiz döviz kuru, kaynakları sektörler arasında transfer eder, fakat doğrudan gelir artırıcı olmayacaktır. Değişik tipteki işlemler için, çoklu döviz kurları gelir getirici araç olabilir; keza, sektörlerarası kaynak transferi aracı olarak da çalışabilir. Tarımsal sektörün ihracatı için, sanayi sektörüne göre daha aleyhte döviz kurları uygulanabilir ve döviz kullananlara da ayrıcalık yapılabilir (23). Buna ilâveten, alış ve satış kurları arasındaki fark; fiili bir ihracat ve ithalât vergisi yerine geçen bir kamu geliri olarak sayılabilir.

Milli paranın değerinden fazla tutulması ve çoklu döviz kuru sistemleri; hem özel sektörün kaynakları emmek için, hem de kaynak kullanımının belirli tiplerini geliştirmek veya cezalandırmak için, tarife politikasının keyfi kullanımına elverişli bir sahanın bulunduğu bir dengesizlik yaratmaktadır. Uygun vergi politikasının tayininde ithalâtın kayıtlanması sisteminin rolü, yukarıdaki tartışmayı daha da griftleştiren bir konudur. Mamafih bu nokta daha geniş olarak incelenmelidir.

(21) Şimdiki halde, gelişmekte olan ülkelerden pek azı cari döviz kurlarında ithal ihtiyacını karşılamaya yetecek derecede döviz kazançlarını yabancı sermaye (uzun veya kısa vadeli) ile tamamlayabilmektedir.

(22) İlk defa Lerner (1936) tarafından ortaya atılan, ihracat ve ithalât vergileri arasındaki simetrisinin daha fazla sürmeyeceği hususuna dikkat edin. İhracat üzerindeki ve ihracat kazançları üzerindeki kısıtlamalar, ithalâtı sınırlar; fakat ithalâtın azaltılması, ihracatın veya ihracat kazançlarının azalmasını gerektirmez.

(23) Brezilya'daki bu uygulamanın iyi bir tartışması Gradin'de (1958), verilmektedir. Pakistan'da kullanılan değişik bir çoklu döviz kuru sistemi, Bruton ve Bose'de (1963), tartışılmaktadır.

E. Sabit Fiyatlarda Lisansa Tabi Tutma.

Gelişmekte olan ülkelerde, demir çelik, çimento, petrol ürünleri ve keza, başlıca hammaddelerde lisans sık sık kullanılmakla beraber; en sık lisansa tabi tutulan sektör, ithalât sektörüdür. Çoğu hükümetler ve hükümet görevlileri, fiyat sistemiyle kontrolün, vasıtasız dağıtımdan daha etkin olabileceği tezlerinden esinlenmediklerinden (24), vasıtasız kontroller ve lisansa tabi tutma kalıcı olacağına benzemektedir. Bu itibarla vergi politikasında bu husus da hesaba alınmalıdır.

Belirli sektörlerde kıtlıklar, çok kere lisansa tabi tutma ile ilgilidir. Şayet arz ithal lisansları ile kayıtlarınsa, fiili fiyatlar sadece gümrüklü değeri değil, fakat kıtlık değerini de aksettirecektir. Öyleyse, ithal üzerindeki gümrük vergilerindeki artış nihaî kullanıcılara daha yüksek fiyatlar şeklinde düşmeyecek; ithal lisansı olanların reel gelirlerini düşürmekle sonuçlanacaktır. Bu gibi bir durum pek çok ülkede, pek çok mal için mevcuttur. Kırsal alanda veya şehirlerdeki tüketiciler zaten lisans ile vergilendirilmişlerdir. Tarımsal sektördeki reel gelirin azaltılması, kamu geliri yerine, tarımdışı sektörlerde artan gelir olarak yeniden belirir. İthalâtın lisansa tabi tutma ile sıkı bir şekilde kayıtlandığı yerde, artan gümrük vergileri ithal mallarının fiyatlarını etkilemeyecektir. Bundan dolayı hayat pahalılığını artırmadan, yığın tüketim malları üzerinde bile gümrük vergileri önemli derecede artırılabilir. Bu önemli bir noktadır; fakat bu politikanın uygulanması, milli paranın değerinin fazla tutulması hali ve lisansın kapsamı ve tipi dikate alınarak belirli ülkelerde değişecektir.

Lisansın, ekonominin başlıca sektörlerinde uygulandığı yerlerde, vasıtasız vergilerin yokluğu mutlaka tüketici fiyatlarının üretim veya ithalât maliyetine yakın olacağını belirtmez. Tarımsal vergileme ile ilgili daha doğrudan bir durum, mamul maddelerin ithalâtı üzerindeki kısıtlamalarla birlikte milli paranın fazla değerlendirilmesi; kaynakların önemli ölçüde tarımdan sanayiye transferi ile sonuçlanır. Öyleyse bu tür gelirler, idarî bakımdan vergilenmesi daha kolay olan tarımdışı sektörlerin vergilendirilmesi ile «tahsil» edilebilir.

(24) Temel fikrin tartışılması için, diğerleri arasında bk.: W.A. Lewis (1948).

Pakistan'da yapılan iki amprik çalışma, burada ileri sürülen görüşü destekleyici niteliktedir. İthal edilen malların iç fiyatlarının, lisansın yarattığı kısıtlılığı aksettirdiğini, Pal (1964), tesbit etmiştir. Yerli hâsıla vergilerini ele alan Radhu'nun incelemesi; sıkı bir şekilde lisansa tabi olan Pakistan Ekonomisinde, Kore Harbi canlanmasının sona erişinde vasıtasız vergilerdeki artışın üreticiler tarafından yüklendiğini ve fiyat artışları ile sonuçlanmadığını göstermiştir (Radhu, 1965). Ters ticaret hadleri vasıtasıyla tarım üzerindeki «vergi», fiyatları daha fazla etkilemeden, tarımdışı sektörden vasıtalı vergilerle tahsil edilmiştir.

F. Tarımsal Maddeler Fazlası İthalâtı.

Tarımsal maddeler fazlasının, özellikle PL 480 Gıda maddeleri programının (*) yararlılığı ve muhtemel yan etkilerinin tartışılması, gelişmekte olan ülkelerde artan bir şekilde yer almakta ve sorunlar daha da açık belirtilmektedir. PL 480 ithalâtının kalkınma harcamalarını karşılamada kullanılması, muhtemelen ithal mallarının nispi fiyatında düşmeye ve yerli mallarla rekabete sebep olmaktadır. Kırsal sektördeki fiyatlar daha düşük olacaksa, gerçekte bu mallar üzerinde bir vergi var demektir (25).

Şayet çiftçiler üretim ve pazarlama kararlarında fiyat değişikliklerine karşı duyarsız iseler, gelirleri azalabilir ve daha fazla bir komplikasyon doğmayabilir. Bununla birlikte üretimin veya pazarlamanın duyarlılığı varsa, gıda mahsullerinden, peşin para getiren mahsullere kayma; piyasa ekonomisinden çekilme ve/veya tarımsal gelişmeyi önleyen çiftlik tasarrufu ve yatırımında azalma gibi bu politikanın tali ters etkileri olabilir. (Schultz 1960; Beringer 1963; Falcon 1963 ve Fisher 1963). Bu suretle, eğer pazarlanan fazlanın arzı veya üretim, fiyata karşı duyarlı ise, tarım üzerine vergi uzun dönemde genel ekonomik ilerlemeye zarar verebilir.

(*) PL 480, Tarımsal mahsul fazlasının gelişmekte olan ülkelere gıda, yardımı olarak hibe edilmesine veya düşük fiyatla satılmasına dair, Amerikan Kanunu numarasıdır. (Çev. notu).

(25) Bu konudaki yayınların çoğunda sadece zikredilmiş olan zor, fakat ilgi çekici bir soru şudur: Bazı kamu harcamalarını karşılamak için artan PL 480 ithalâtının, alternatifinin karşılaştırılmasıdır. Acaba harcamanın yapılması ve ithalâtın yapılmaması düşünülebilir mi? Veya harcamanın yapılması, fakat başka bir yoldan finansmanı düşünülebilir mi? Eğer yürürlüğe konan harcama emek yoğun bayındırlık işlerindense ve gıda talebinin gelir elâstikiyeti epey yüksekse gıdanın nispi fiyatı üzerindeki etkisi çok az olabilir.

Çoğunlukla Hint-Pakistan Yarımadasına ilişkin yeni amprık incelemeler, kısa dönemde dikkate değecek derecede çiftçilerin rekabetçi mahsullere nispetle, belirli bazı mahsullerin fiyatlarındaki değişmelere karşı duyarlı olduklarını göstermiş bulunuyor (Clark 1957; Falcon 1962; Krishma 1963; Ghulam Mohammad 1963 ve Hussain 1964). Genel olarak bölgenin, peşin para ile satılan mahsullerine nispetle, gıda mahsullerinin daha duyarlı olduğu belirmektedir. Fakat elâstikiyet oldukça önemli ve pozitif eğilimdedir. Bu sonuçlar; gelir transfer edici vergi dışı araçları incelerken olduğu gibi, gelir getirici yöntemlerin nisbî istenirliklerinin değerlendirilmesinde de çok önemlidir. Diğer ülkelerde de bu gibi daha somut deliller gereklidir.

Çiftçiler fiyata duyarlı değillerse, ithal edilen tarımsal maddelerin fiyatlarının azaltılarak, tarımdışı sektöre daha uygun ticaret hadleri sağlanır. Tarımsal sektördeki düşük fiyatlardan dolayı, reel gelirden biraz azalmaya maruz kalır. Mamafih çiftçiler fiyata duyarlıysalar, söz konusu malların hâsılası veya pazarlanması düşecek ve tahminen diğer bazı malların hâsılası artacaktır. Bu durumda şartlar aynı kaldığında, tarımsal sektörün gelirindeki azalma, çiftçilerin başka bir hareket tarzına yönelmeleri halinden daha az olacaktır. Dış yardım şeklindeki gıda mahsulleri fazlası, iç veya dış tüketim için diğer mahsullerin üretimini teşvikde kullanılabilir. Bu ise, hiçbir (veya çok az) kaynak harcamadan, gıda mahsulleri ithalâtı da dahil olmak üzere, ülkenin karşılaştırmalı üstünlükleri ile tutarlıdır.

Belirli politikalar ayrı ayrı kullanılır. Meselâ, ihracat vergileri, tarımsal malların ihracatında milli paranın değerinden fazla tutulması, ihracat için pazarlama tekelleri, belirli PL 480 maddelerinin ithalâtı, gıda mamulleri için politikalar ve buna benzer diğerleri; tarımsal mallar arasındaki nisbî fiyatları etkiler. Bunların tarımsal sektör içinde önemli kaynak dağılımı etkileri olacaktır. Bu tür politikaların beraberce uygulanması, veya ithalâtın lisansa tâbi tutulması, ithal vergileri, satış ve gider vergileri veya tarımdışı malların toplam fiyat seviyesini yükseltmede kullanılan diğer tedbirler; tarımın ticaret hadlerini kötüleştirebilir. Fakat bu süreç, tarımsal mallar arasında kaynakların yeniden dağılımına hiç veya pek az yol açar. Tarımdışı mallar arasında nisbî fiyatlar değişip, bu suretle tarım için sermaye malları veya geçerli girdi-

ler vergilendiğinde; muhtemelen tarım içinde, tarımsal büyüme ve üretimin seviyesi ve hızı üzerinde sonuçlar ihtiva eden önemli yeniden dağılmalar ortaya çıkabilir.

V. ÖZETLEME VE ARAŞTIRMA ÖNCELİKLERİNİN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ

Aşağıdaki ilk üç kısım tarımsal sektörün vergilenmesiyle ilgili daha ileri araştırmanın ana sorunlarını ve dördüncü kısım ise, tarımın vergilenmesi görüşünün kısa bir özetini vermektedir. Arazi vergileri dışında tarımsal vergilemenin bütün yöntemleri, görünürde tarım sektörü tarafından satılan bir kısım veya bütün mahsulün fiyatlarını azaltmakla, ya da bu sektör tarafından satın alınan bir kısım veya bütün malların fiyatlarını artırmakla sonuçlanır. Bundan dolayı, vergi veya vergi dışı politikaların, fiyat yapısı üzerindeki etkisi ve tarım veya diğer sektörlerin bu gibi değişen fiyatlara duyarlılığı, esas amprik sorunlar olarak belirmektedir.

A. Vergilemenin Amprik İncelemeleri.

Harvard Konferansı, gelişmekte olan ülkelerde vergi yansıması incelemelerinin en basit çeşidinin bile mevcut olmadığına özellikle işaret etmiştir. Konferans, bu konudaki araştırmada öncelikle basit varsayımlar altında bu gibi incelemeler hazırlayarak, ekonomideki çeşitli gruplara düşen nispi vergilerin gösterilmesini tavsiye etmiştir. Bu gibi incelemeler halâ ortaya çıkmamış bulunuyor. Due (1963), bazı Afrika ülkeleri için bir takım hesaplamalar sunmuş bulunuyor. Fakat sadece, Hindistan kapsamlı olarak incelenmiştir.

Gandhi (1966) tarafından yapılan yeni bir inceleme, Hindistan vergi sisteminin yansımasına ilişkin daha önceki bütün çalışmaların birleştirilmesi ve geliştirilmesidir. Gandhi'nin tarım ve tarımdışı vergi yüklerine «ilk yaklaşımının» başlıca sonucu, her sektörde yaratılan gelire nispetle vasıtalı ve vasıtasız vergilerin, «atfedilen» vergi yükü rasyosudur. Tarımda fert başına gelir, tarımdışı sektörden esasında daha düşük olduğuna göre, böyle bir kıstasın adil ölçü olamayacağı hususuna Gandhi işaret etmektedir. Gandhi bu kıstası düzeltmenin birkaç yöntemini ortaya koymaktadır: Birincisi, her sektördeki asgari geçim indirimini düşmekte;

ikincisi, gelir ve servetin dağılımını yansıtan parametrelerle, «vergilenebilir kapasiteyi» düzeltmekte; üçüncüsü, fert başına serveti bir başka ağırlık olarak kullanmakta ve son olarak, artan oranlılığı uygulamaktadır. Gandhi, farklı ağırlıklar için makul varsayımlar altında, Hindistan'da tarımsal sektörün, tarımdışı sektöre nispetle daha az vergilendirildiğini ileri sürmektedir (26). Bununla birlikte Gandhi'nin çalışması incelenirken ortaya çıkan önemli noktalardan biri, ayrıntılı bir vergi yansıması incelenmesi için gerekli olan çok sayıda destekleyici dökümanlar ve incelemelerdir. Diğer herhangi bir faktörden daha fazla bu faktör, belki de, diğer ülkelerdeki sektörlerin vergilemesi üzerine ampirik incelemelerin kıtlığının sebebini ifade eder.

Gandhi'nin sonuçları üzerindeki başlıca tenkid, bu incelemelerin analizi esası üzerinde yapılabilir. Gandhi, Hindistan'da tarımda büyük kantitatif önemi haiz, reel geliri etkileyen vergi dışı politikalardan hiçbirisini göz önünde tutmamıştır. Vergidışı politikalar hesaba alınmalı ve kantitatif etkileri tahmin edilmelidir. Bu tür bir davranış, ülke içindeki malların nisbi fiyatlarının, uluslararası piyasalardaki nisbi fiyatlarla karşılaştırılmasının ayrıntılı bir araştırması anlamına gelir. (serbest ticaret alternatifini temsil ettiklerine göre, nispi fiyatları düzeltmede bir standard olarak alınmaktadır) Sektörler arası vasıtalı vergilerin dağılımı oldukça önemli derecede değişebilir. Şayet, ithal edilen malların arzını sınırlayan faktör, maliyet değil de, lisanslar ise, tarımsal sektör zaten lisansa tabi olarak ve döviz kuru sistemi ile vergilenmektedir. İthal vergileri, tarımdışı sektörde lisans sahiplerinin üzerinde kalabilir. Mamul fiyatları, büyük ölçüde ithal edilen malların kıtlık değeri tarafından tayin edilen çoğu yerli sanayi, ya da tarifeler veya ithalin lisansa tabi olması şeklindeki koruma; sanayinin, yerli hasıla üzerindeki vasıtalı vergileri emebilmesini sağlamaktadır. Bu yüzden, tarım üzerindeki vergi yükünün, vergidışı politikaların tarımsal gelirler üzerindeki etkileri göz önünde tutulmadan, takdir edilmesi tamamlanamaz. Pek çok ülkede bu politikaları hesaba almayan vergi yansıması incelemeleri, tarım üzerindeki nispi vergi yükünün de çok çarpıtılmış bir görünümünü verebilir.

(26) Tabiatıyla incelemenin bütünü, artan oranlılığın bir vergi sistemini yargılamada doğru bir ölçü olduğunu kabul etmektedir.

B. Çiftçilerin Fiyat Duyarlılığı.

Son zamanlarda çiftçinin fiyat duyarlılığına ilişkin ortaya çıkan literatür, vergi politikasıyla ilgili amprik bilgide büyük bir hamledir. Bununla birlikte mevcut incelemeler, nispeten sadece küçük bir coğrafi alanı kapsamakta, üstelik fiyat duyarlılığı, sorunun sadece bir kısmını ele almaktadır: Tarımsal mallar arasındaki nispi fiyatlara, hâsılanın duyarlılığı. Bunda bile, pek az ülkede, pek az mahsul için gözlenen sonuçlardan genellemeler yapmada dikkatli olunmalıdır. Tarımsal hâsıla ve ihracatta uzun dönemli trendlerin yeni bir incelemesinde; Beckford (1962), yeni bir ürünün tanıtıldığı bir alanda, istenen ve fiili hasıla karışımında bir dengesizlik durumunun yaratıldığını ileri sürmektedir. Daha sonra epey bir süre sonra, yeni ürünün ve onun yerine geçenlerin nispi fiyatlarındaki değişme tarımsal kaynakların dağılımını, hiç olmasa bile pek fazla etkilememektedir. Sistemin dengesizliği giderme çabaları, zaten dengede olan azınlığın kısa dönem değişikliklerini aşacaktır.

Tarım ve sanayi arasındaki ticaret hadlerinin değişmesine karşı, üretimin duyarlılığına ilişkin hiçbir amprik delil yoktur. Duyarlılığın mümkün olan kaynakları: 1) Tarımsal sektörde, sınaî mallara mukabil tarımsal mallara olan tercihler; 2) Hasıla fiyatları nispeten daha çekici oldukça, mebzul olan üretim faktörlerinin artan istihdamı ve 3) Tarımdışı sektörden satın alınan girdilerin fiyatlarındaki değişmenin; bu girdilerin kullanımında ve dolayısıyla tarımsal sektörün hâsılasındaki etkileri.

Nihayet pazarlanan fazlanın, hem nispi tarımsal fiyatlardaki ve hem de tarımsal sektörün ticaret hadlerindeki değişmelere duyarlılığı çok belirsizdir. Pazarlananların duyarlılığı, peşin para eden yenmez mahsullerin üretiminin duyarlılığına paralel olmalıdır. Fakat gıda mahsulleri, özellikle başlıca gıda mahsullerinin duyarlılığı hem pazarlanan fazla ve hem de üretim için aynı olmayabilir. Hasattan sonra gıda mahsullerinin alternatif kullanımları vardır: Daha ileri girdiler olarak kullanılabilirler (meselâ hayvan yemi); stok olarak tutulur; tüketilir veya tarımdışı mamuller ile mübadele edilir. Bu yüzden pazarlama, üretimden daha fazla veya daha az duyarlı olabilir (27). Bununla birlikte, tarım ile sa-

(27) Falcon'un (1963, 326), tesbit ettiğine göre, Pencap'da çiftçiler, eğer tahıl fiyatları düşükse daha az hububat satmakta ve hayvanlarını gıda mahsulleri

nayi arasındaki ticaret hadlerine toplam pazarlamanın duyarlılığı sorununda, amprik bir delil yoktur.

C. Nispî Fiyat Yapısı ve Ekonomik Büyüme.

Temel bir sorun çeşitli şekillerde belirtmekte devam ediyor: Nispî fiyat yapısı ile iktisadi kalkınmanın ilişkisi nedir? Teşvik edici etkenleri bozmadan, acaba fiyat yapısı ne kadar mübadeleye katlanabilir? Teşvik edici etkenleri geliştirmek için fiyat yapısı nasıl değiştirilebilir? Bu sorunlar hem tarımsal hem de tarımdışı sektörlerin içinde ve hem de ekonominin esas sektörleri arasında önemlidir. Uluslararası ticarete karşılaştırmalı üstünlüklerin ve zamanla değişikliklerin tayini fiyat yapısının sorunlarıyla ilgilidir. Bu konu üzerindeki literatür çoğalmaktadır (28). Fakat, sadece teorik inceleme yetmez; kesin prensipler ortaya koymadan önce, çok çeşitli ülkelerin fiyat yapıları üzerinde ayrıntılı amprik çalışmalar da gerekmektedir. Burada, piyasaca tayin edilen fiyatlara belirli bir bilinçli müdahale tartışılmış ve gerçekte haklı görülmüştür. Hemen hemen hükümetin her politikası gerçekte nispî fiyatları etkilemektedir. Çeşitli değişiklik veya düzeltmelerden daha fazla istenenler veya daha az istenenler hakkında biraz bilgi mevcut olması elzemdir. Merkezi plânlama otoritelerinin, yatırımların dağılımı tartışmalarının gerisinde yatan esas sorun budur.

D. Özet.

Bu tebliğin savunduğu fikirlerin temel esasları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1) Sürekli iktisadi büyümenin vukubulması için, evvelâ ekonominin en büyük sektöründe gelirlerin artmasını sağlamak ve ikinci olarak da, tarımdışı sektörün büyümesini kolaylaştırmak için tarımsal sektör büyümelidir. Bu önermelerin sonuçlarından biri, tarımda yeterli kamusal ve özel kapital birikiminin olmasıdır.

2) Az gelirli ülkelerin büyümesi ve yapısı üzerindeki literatür, bilhassa dual ekonomi üzerindeki literatür; nispî olarak sa-

ile beslemektedirler. Fiyatlar yükseldiğinde ise, daha kaliteli hububatı (buğday) satıp, kendi tüketimleri için ucuz mahsulleri almaktadırlar. Bu durumda pazarlama üretimden daha duyarlı ve farklı fasıladadır.

(28) Mükemmel bir inceleme, Chenery (1961), tarafından verilmektedir. Bu konu ile ilgili pek çok konu Meier'de de (1963), tartışılmaktadır.

nayinin lehinde olan ticaret hadlerinin, tarımdışı sektörün büyümesine esaslı bir şekilde yardım edebileceğini ileri sürmektedir. Buna ilâveten tarımdışı sektörün ticaret hadleri kötüleşirse, büyümesi de durabilecektir.

3) Ticaret hadlerini değiştirmenin belli başlı vasıtalarından biri de dış ticareti kayıtlamaktır (İthalât ve ihracat tarafında). Bu, bilinçli ve bilinçsiz çoğu ülkelerde yapılmaktadır. Keza bu. ülke içinde kullanılan kaynakların etkinliğini de geliştirebilecek; ekonomik teorinin önerdiği bir yöntemdir.

4) Milli paranın değerinden fazla tutulmasıyla ve ihracatı vergileyen diğer araçlarla ihracatın kayıtlanması, ithalâtın lisan- sa tabi tutulması ile birleşmektedir. Lisanslar genellikle tarımdışı sektöre verilmektedir. Tarımsal sektör ise, ithalâtın ve ithal mallara rakip malların tüketicisi olarak, daha yüksek fiyatlar ödemeye zorlanmaktadır.

5) Pek çok ülkede gıda fiyatlarını düşük tutmada kullanılan- maktaki ilâve bir tedbir de, gıda mahsulleri ithalâtıdır (özellikle PL 480 gıda yardımı). Şayet, milli paranın değerinin fazla tutulmasıyla veya benzer yollarla, peşin para ödenen mahsullerin fiyatları düşürülmüş ve gıda ithalâtı ile de gıda olarak kullanılan mahsullerin fiyatı düşürülmüş ise, tarımsal fiyatların çoğu düşer.

6) Bu durumda artan reel gelirin başlıca yararlananı (tarımda azalan gelire ilgili olarak) şehir-sanayi sektörüdür. Eğer gıda fiyatları düşük tutulursa; 1) İthalâtçılar ve 2) İthal mallarına rakip sınaî malları üretenlerden de bu esas fayda gören sektör tecrit edilir.

7) Sonuçta, vasıtalı vergiler yükseltirse, zaten pek çok ülkede kantitatif olarak çok önemli olan ticaret hadleri ve diğer hükümet politikaları ile tarımsal sektör vergilendirilmiş bulunduğu göre, belki de tarımsal sektörde reel gelirin azalmasına sebep kalmayacaktır.

8) İthalâtın lisan- sa tabi tutulması cari olduğunda, ithalât üzerindeki vasıtasız vergilerin artışı, belki de sadece geliri artırmayacak, fakat aynı zamanda ithalâtın kullanıcılar arasındaki dağılımını da geliştirecektir (Lisans sahiplerinin aynı zamanda ithal edilen hammadde ve sermaye mallarının kullanıcısı oldukları yer-

de). Rastgele amprik bir gözlem, bu alanın çoğu ülkede gelir artışı için son derece verimli bir alan olduğunu gösterir.

9) Ticaret hadlerini tarımın aleyhine çeviren politikaları varsaydığımızda; mamul mallar üzerindeki vasıtalı vergilerin artışı, bir bakıma tarımsal sektör tarafından, tarımdışı sektöre zaten ödenmiş bulunan vergilerin tahsilinden ibarettir.

On yılı geçkin bir süre önce Harvard Konferansının ulaştığı sonuçlar, bugünde geçerlidir: Asıl eksiklik, gelişmekte olan ülkelerde vergilerin ve vergidışı araçların etkisiyle ilgili amprik incelemelerdedir. Geniş anlamda, alternatif tasarımların nispi meziyetlerini takdir etmede en fazla cehalet alanları: 1) söz konusu vergi dışı tedbirlerin yansması; 2) tarımsal sektör ve tarımın alt sektörlerinde, hem tarımsal mallar arasındaki nispi fiyatlara, hem de tarım ve sanayi arasındaki ticaret hadlerine atıfda bulunularak, üretim ve pazarlamanın fiyat duyarlılığı; 3) ekonominin her bir sektöründe nispi fiyat yapısı ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki, gibi alanlardır.

KAYNAKLAR

- Abdel-Rahman, 1965. A. Abdel-Rahman, «The Revenue Structure of the CFA Countries,» Staff Papers, 73-118 (March 1965).
- Bauer, 1954. P. T. Bauer, West African Trade (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1954).
- Bauer and Paish, 1952. P. T. Bauer and F. W. Paish, «The Reduction of Fluctuations in the Incomes of Primary Producers», Economic Journal, 62:750-80 (Dec. 1952).
- Bauer and Yamey, 1957. P.T. Bauer and B. S. Yamey, The Economics of Underdeveloped Countries (Chicago: Univ. of Chicago Press, 1957).
- Beckford, 1962. G. L. F. Beckford, «Secular Trends in the Growth of Major Tropical Export-Crop Industries», Ph.D. diss., Stanford University (1962).
- Beringer, 1963. C. Beringer, «Real Effects of Foreign Surplus Disposal in Underdeveloped Economies: Comment», Quarterly Journal of Economics, 77.317-23 (May 1963).

- Bernstein, 1950. E. M. Bernstein, «Some Economic Aspects of Multiple Exchange Rates», Staff Papers, 1:224-37 (Sept. 1950).
- Bhagwati, 1962a. J. Bhagwati, «Indian Balance of Payments Policies and Exchange Auction», Oxford Economic Papers, 14:51-68 (Feb. 1962).
- Bhagwati, 1962b. J. Bhagwati, «The Theory of Comparative Advantage in the Context of Underdevelopment and Growth», Pakistan Development Review, 2:339-53 (Autuman 1962).
- Bhagwati and Ramaswami, 1963. J. Bhagwati and V. K. Ramaswami, «Domestic Distortions, Tariffs, and the Theory of Optimum Subsidy», Journal of Political Economy, 71:44-50 (Feb. 1963).
- Bird and Oldman, 1964. R. Bird and O. Oldman, eds., Readings on Taxation in Developing Countries (Baltimore: Johns Hopkins, 1964).
- Bruton and Bose, 1963. H. J. Bruton and S. R. Bose, The Pakistan Export Bonus Scheme (Karachi: Institute of Development Economics, 1963).
- Chelliah, 1960. R. F. Chelliah, Fiscal Policy in Underdeveloped (London: George Allen & Unwin, 1960).
- Chenery, 1960. H. B. Chenery, «Patterns of Industrial Growth», American Economic Review, 50:624-54 (Sept. 1960).
- Chenery, 1961. H. B. Chenery, «Comparative Advantage and Development Policy», American Economic Review, 51:18-51 (March 1961).
- Clark, 1951. C. Clark, The Conditions of Economics Progress (London: Macmillan, 1939).
- Clark, 1957. R. Clark, «The Economic Determinants of Jute Production», Monthly Bulletin of Agricultural Economics and Statistics (FAO), 6(9): 1-10 (Sept. 1957).
- Due, 1963. Jonh F. Due, «Taxation and Economic Development in Tropical Africa» (Cambridge: M.I.T. Press, 1963).

- Eckaus, 1955. R. S. Eckaus, «The Factor Proportions Problem in Underdeveloped Areas», *American Economic Review*, 45:539-65 (Sept. 1955).
- Falcon, 1962. W. P. Falcon, «Farmer Response to Price in an Underdeveloped Area: A Case Study of West Pakistan», Ph.D. diss., Harvard University (1962).
- Falcon, 1963. W. P. Falcon, «Real Effects of Foreign Surplus Disposal in Underdeveloped Economics: Further Comment», *Quarterly Journal of Economics*, 77:323-26 (May 1963).
- Falcon, 1964. W. P. Falcon, «Farmer Response to Price in a Subsistence Economy: The Case of West Pakistan», *American Economic Review*, 54 (Proceedings): 580-91 (May 1964).
- Fei and Ranis, 1964. J. C. H. Fei and G. Ranis, «Development of the Labor-Surplus Economy» (Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, 1964).
- Ferrer, 1964. A. Ferrer, «Income Distribution», in W. Baer and I. Kerstenetzky, eds. *Inflation and Growth in Latin America* (Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, 1964).
- Fisher, 1963. F. M. Fisher, «A Theoretical Analysis of the Impact of Food Surplus Disposal on Agricultural Production in Recipient Countries», *Journal of Farm Economics*, 45:863-75 (Nov. 1963).
- Fishlow and David, 1961. A. Fishlow and P. A. David, «Optimal Resource Allocation in an Imperfect Market Setting», *Journal of Political Economy*, 69:529-46 (Dec. 1961).
- Gandhi, 1966. V. P. Gandhi, *Tax Burden on Indian Agriculture* (Cambridge: Harvard Law School International Tax Program, 1966).
- Georgescu-Roegen, 1960. N. Georgescu-Roegen, «Economic Theory and Agrarian Economics», *Oxford Economic Papers*, 12:1-40 (Feb. 1960).
- Ghulam Mohammad, 1963. Ghulam Mohammad, «Some Physical and Economic Determinants of Cotton Production in West Pakistan», *Pakistan Development Review*, 3:491-527 (Winter 1963).

- Goode, 1952. R. Goode, «Reconstruction of Foreign Tax Systems», Proceedings of the 44th Annual Conference on Taxation (Sacramento: National Tax Association, 1952).
- Goode, 1960. R. Goode, «New System of Direct Taxation in Ceylon», National Tax Journal, 13:329-430 (Dec. 1960).
- Goode, 1961. R. Goode, «Taxation of Savings and Consumption in Underdeveloped Countries», National Tax Journal, 14:305-22 (Dec. 1961).
- Gradin, 1958. V. Gradin, «Effects of Multiple Exchange Rates», Weltwirtschaftliches Archiv, 81:176-219 (Heft 2, 1958).
- Haberler, 1950. G. Haberler, «Some Problems in the Pure Theory of International Trade», Economic Journal, 60:223-40 (June 1950).
- Hagen, 1958. E. E. Hagen, «An Economic Justification of Protectionism», Quarterly Journal of Economics, 72:469-514 (Nov. 1958).
- Haq, 1963. M. Haq, «The Strategy of Economic Planning» (Karachi: Oxford Univ. Press, 1963).
- Heller, 1954. W. W. Heller, «Fiscal Policies for Underdeveloped Economies», in Wald and Froomkin, 1954.
- Hicks, 1961. Ursula K. Hicks, «Development from Below» (London: Oxford Univ. Press, 1961).
- Hirschman, 1963. A. O. Hirschman, «Journeys Toward Progress» (New York: Twentieth Century Fund, 1963).
- Hussain, 1964. S. M. Hussain, «A Note on Farmer Response to Price in East Pakistan», Pakistan Development Review, 4:94-106 (Spring 1964).
- IBRD, 1950. International Bank for Reconstruction and Development, «The Basis of a Development Program for Colombia» (Baltimore: Johns, Hopkins, 1950). Parts reprinted in (Bird and Oldman, 1964, 413-5).
- Johnson, 1964a. H.G. Johnson, «Fiscal Policy and the Balance of Payments in a Growing Economy», Malayan Economic Review, 9:1-13 (April 1964).

- Johnson, 1964b. H. G. Johnson, «Tariffs and Economic Development: Some Theoretical Issues», *Journal of Developmental Studies*, 1:1-30 (Oct. 1964).
- Johnson, 1965. H. G. Johnson, «The Theory of Tariff Structure with Special Reference to World Trade and Development», *Études et Travaux de l'Institut Universitaire de Hautes Études Internationales de Genève*, 4:9-29 (1965).
- Johnson, 1951. B. F. Johnston, «Agricultural Productivity and Economic Development in Japan», *Journal of Political Economy*, 59:498-513 (Dec. 1951).
- Johnston, 1962. B. F. Johnston, «Agricultural Development and Economic Transformation: A Comparative Study of the Japanese Experience», *Food Research Institute Studies*, 3:223-76 (Nov. 1962).
- Johnston and Mellor, 1961. B.F. Johnston and J. W. Mellor, «The Role of Agriculture in Economic Development», *American Economic Review*, 51:566-93 (Sept. 1961).
- Johnston and Nielsen, 1966. B. F. Johnston and S. T. Nielsen, «Agricultural and Structural Transformation in a Developing Economy», *Economic Development and Cultural Change*, 14:279-301 (April 1966).
- Kaldor, 1955. N. Kaldor, «An Expenditure Tax» (London: George Allen & Unwin, 1955).
- Kaldor, 1956. N. Kaldor, «Indian Tax Reform: Report of a Survey» (New Delhi: Ministry of Finance, Govt. of India, 1956).
- Kaldor, 1960. N. Kaldor, «Suggestions for a Comprehensive Reform of Direct Taxation», *Sessional Paper IV, 1960* (Colombo, Ceylon: Government Publications Bureau, 1960).
- Kaldor, 1962a. N. Kaldor, «The Role of Taxation in Economic Development», paper presented at the International Congress on Economic Development, Vienna (1962).
- Kaldor, 1962b. N. Kaldor, «In the Context of an Underdeveloped Country, What are the Most Appropriate Taxes that can be Relied upon for Maximum Revenue?» *Nyasaland Economic Symposium* (1962).

- Khan, A. R. 1963. A. R. Khan, «Import Substitution, Export Expansion and Consumption Liberalization», *Pakistan Development Review*, 3:208-31 (Summer 1963).
- Khan, N. A., 1963. N. A. Khan, «Resource Mobilization from Agriculture and Economic Development in India», *Economic Development and Cultural Change*, 12:42-54 (Oct. 1963).
- Krishna, 1963 R. Krishna, «Farm Supply Response in India-Pakistan: A Case Study of the Punjab Region», *Economic Journal*, 73:477-78 (Sept. 1963).
- Krueger, 1962. A. O. Krueger, «Interrelationships Between Industry and Agriculture in a Dual Economy», *Indian Economic Journal*, 10:1-13 (July 1962).
- Kuznets, 1959. S. Kuznets, «Six Lectures on Economic Growth» (Glencoe, Ill., Free Press of Glencoe, 1959).
- Lerner, 1936. A. P. Lerner, «The Symmetry Between Import and Export Taxes», *Economica*, 3:306-13 (Aug. 1936).
- Levin, 1960. J. V. Levin, «The Export Economies» (Cambridge: Harvard Univ. Press, 1960).
- Lewis, 1963a. S. R. Lewis, Jr., «Government Revenue from Foreign Trade: An International Comparison», *The Manchester School*, 31:39-46 (Jan. 1963).
- Lewis, 1963b. S. R. Lewis, Jr., «Taxation and Growth in the Dual Economy: An Evaluation of Tax Devices in Underdeveloped Countries», Ph.D. diss., Stanford University (1963).
- Lewis, 1963c. S. R. Lewis, Jr., «Some Problems in the Analysis of the Dual Economy», *Pakistan Development Review*, 3:527-46 (Winter 1963).
- Lewis, 1964. S. R. Lewis, Jr., «Aspects of Fiscal Policy and Resource Mobilization in Pakistan», *Pakistan Development Review*, 4:261-82 (Summer 1964).
- Lewis, 1965. S. R. Lewis, Jr., «Domestic Resources and Fiscal Policy in Pakistan's Second and Third Plans», *Pakistan Development Review*, 5:461-95 (Autuman 1965).

- Lewis, 1966. S. R. Lewis, Jr, Ch. 6 of «Economic Policy and Industrial Growth in Pakistan» (Williamstown, Mass.: Center for Development Economics, Williams College, 1966).
- Lewis, 1948. W. A. Lewis, «The Principles of Economic Planning» (London: George Allen & Unwin, 1948).
- Lewis, 1954. W. A. Lewis, «Economic Development with Unlimited Supplies of Labour», *The Manchester School*, 22:39-91 (May 1954).
- Lewis, 1955. W.A. Lewis, «The Theory of Economic Growth» (Homewood, III.: Richard D. Irwin, 1955).
- Lewis, 1958. W. A. Lewis, «Unlimited Labour: Further Notes», *The Manchester School*, 26:1-32 (Jan. 1958).
- Lewis, 1965. W. A. Lewis, «A Review of Economic Development», *American Economic Review*, 55 (Proceedings):1-16 (May 1965).
- Little, 1964. I. M. D. Little, «Tax Policy and the Third Plan», in Rosenstein-Rodan, 1964, 30-76.
- Manoilescu, 1932. Manoilescu, «The Theory of Protection and International Trade» (London: P.S. King and Staples, 1932).
- Martin and Lewis, 1956. A. Martin and W. A. Lewis, «Patterns of Public Revenue and Expenditure», *The Manchester School*, 24:203-44 (Sept. 1956).
- Meade, 1955. J. E. Meade, «The Theory of International Economic Policy, Volume II: Trade and Welfare» (London: Oxford Univ. Press. 1955).
- Meier, 1963. G. M. Meier, «International Trade and Development» (New York: Harper and Row, 1963).
- Meier, 1964. G. M. Meier, «Leading Issues in Development Economics» New York: Oxford Univ. Press, 1964).
- Musgrave, 1959. R. A. Musgrave, «The Theory of Public Finance» (New York: McGraw-Hill, 1959).
- Nicholls, 1960. William H. Nicholls, «The Place of Agriculture in Economic Development», in K. Berrill, ed., *Economic Development with Special Reference to East Asia*, Proceedings of a Ro-

- und Table sponsored by the International Economic Association, Gamagori, Japan, April 1960 (International Economic Association, 1963). Reprinted in C. K. Eicher and L. W. Witt, eds., *Agriculture in Economic Development*, 11-44 (New York: McGraw-Hill, 1964).
- Nicholls, 1963. W. H. Nicholls, «An 'Agricultural Surplus' as a Factor in Economic Development», *Journal of Political Economy*, 71:1-29 (Feb. 1963).
- Nurkse, 1963. R. Nurkse, «Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries» (New York: Oxford Univ. Press, 1953).
- Ohkawa, 1961. K. Ohkawa, «Balanced Growth and the Problem of Agriculture», *Hitotsubashi Journal of Economics*, 2:13-25 (Sept. 1961).
- Okun and Richardson, 1961. B. Okun and R. W. Richardson, «Studies in Economic Development» (New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1961).
- Pal, 1964. M. L. Pal, «Determinants of the Domestic Prices of Imports», *Pakistan Development Review*, 5:597-622 (Winter 1964).
- Perkins, 1964. D. Perkins, «Centralization and Decentralization in Mainland China's Agriculture (1949-1962)», *Quarterly Journal of Economics*, 78:208-37 (May 1964).
- Power, 1963. J. H. Power, «Industrialization in Pakistan: A Case of Frustrated Take-Off?» *Pakistan Development Review*, 4:191-207 (Summer 1963).
- Prest, 1962. A. R. Prest, «Public Finance in Underdeveloped Countries» (London: Weidenfeld & Nicolson, 1962).
- Radhu, 1965. G. Radhu, «The Relation of Indirect Tax Changes to Price Changes in Pakistan», *Pakistan Development Review*, 5:54-63 (Spring 1965).
- Ranis and Fei, 1961. G. Ranis and J. C. H. Fei, «A Theory of Economic Development», *American Economic Review*, 51:533-65 (Sept. 1961).
- Rolph, 1954. E. R. Rolph, «The Theory of Fiscal Economics» (Berkeley: Univ. of California Press, 1954).

- Rosenstein-Rodan, 1964. P. N. Rosenstani-Rodan, ed., «Pricing and Fiscal Policies: A Study in Method» (London: George Allen & Unwin, 1964).
- Rostow, 1960. W. W. Rostow, «The Stages of Economic Growth» (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1960).
- Sahota, 1961. G. S. Sahota, «Indian Tax Structure and Economic Development» (Bombay: Asia Publishing House, 1961).
- Schlesinger, 1952. E. R. Schlesinger, «Multiple Exchange Rates and Economic Deveploment,» Princeton Studies in International Finance (Princeton: Princeton Univ. Press, 1952).
- Schultz, 1960. T. W. Schultz, «Value of U.S. Farm Surpluses to Underdeveloped Countries», *Journal of Farm Economics*, 42:1019-30 (Dec. 1960).
- Schultz, 1964. T. W. Schultz, «Transforming Traditional Agriculture» (New Haven: Yale Univ. Press, 1964).
- Symposium, 1958. A Symposium, «The Quest for a Stabilization Policy in Primary Producing Countries», *Kyklos*, 11:139-265 (Fasc. 2, 1958).
- Symposium II, 1959. Symposium II, «Stabilization and Development of Primary Producing Countries», *Kyklos*, 12:269-401 (Fasc. 3, 1959).
- UNTAA, 1954. United Nations, Technical Assistance Administration, «Taxes and Fiscal Policy in Underdeveloped Countries» (New York: United Nations, 1954).
- Wai, 1963. U Tun Wai, «Taxation Problems and Policies of Underdeveloped Countries», *Staff Papers*, 9:428-48 (Nov. 1962).
- Wald, 1959. H.P. Wald, «Taxation of Agricultural Land in Underdeveloped Countries» (Cambridge: Harvard Univ. Press, 1959).
- Wald and Froomkin, 1954. H. P. Wald and J. N. Froomkin, eds., «Papers and Proceedings of the Conference on Agricultural Taxation and Economic Development» (Cambridge: Harvard Law School International Program in Taxation, 1954).

- Walker, 1955. D. Walker, «The Direct-Indirect Tax Problem: Fifteen Years of Controversy», *Public Finance*, 10:153-77 (Nov. 1955).
- Walker, 1962. D. Walker, «Marketing Boards», paper presented at the International Congress on Economic Development, Vienna (1962).
- Williamson, 1961. J. G. Williamson, «Public Expenditure and Revenue: An International Comparison», *The Manchester School*, 29:43-56 (Jan. 1961).
- Winston, 1965. G. C. Winston, «Income and the Aggregate Allocation of Effort», *American Economic Review*, 55 (Proceedings): 375-85 (May 1965).
- Winston, 1966. G. C. Winston, «An International Comparison of Income and Hours of Work», *Review of Economics and Statistics*, 48:28-39 (Feb. 1966).